

Energietransitie en de Regio

Effectiviteit van Regionale
Samenwerking binnen de RES

Sabine van Ewijk

School of Social and Behavioral Sciences, Erasmus
Universiteit Rotterdam
Masterscriptie Publiek Management

Student:	Sabine van Ewijk (530027)
Begeleider:	Dr. Rianne Warsen
Tweede beoordelaar:	Dr. Koen Migchelbrink
Datum:	Augustus 2024
Aantal woorden:	11995

Voorwoord

Voor u ligt de scriptie die voor mij de afsluiting van de master Publiek Management aan de Erasmus Universiteit betekent. Dit moment voelt best bijzonder voor mij, omdat ik zonder enige bestuurskundige voorkennis, vanuit de kunstacademie en een kunst- en cultuurstudie, een jaar geleden direct tot deze master werd toegelaten. Dit onderzoek is dan ook het resultaat van mijn zoektocht naar mijn relatie tot de bestuurskunde en combineert twee van mijn grote interesses: regionale samenwerking en duurzaamheid.

Zoals gebruikelijk wil ik graag mijn dankbaarheid uitspreken naar de mensen die enorm hebben bijgedragen aan de totstandkoming van deze scriptie. Allereerst gaat mijn dank uit naar mijn scriptiebegeleider Dr. Rianne Warsen. Haar leerzame feedback en fijne begeleiding hebben een grote rol gespeeld in dit proces.

Daarnaast wil ik mijn stagebegeleider bij Berenschot, Annelore Beukema, bedanken voor haar scherpe feedback en waardevolle inzichten die mijn scriptie aanzienlijk hebben verbeterd. Ook ben ik Directeur Kristel Lammers en Programmamanager Peter Derk Wekx van het NP RES dankbaar voor hun ondersteuning in de beginfase van mijn scriptie en hun wederzijdse enthousiasme. Hun aankondigingen van mijn scriptie bij betrokkenen hebben mij zeker geholpen. Aan alle geïnterviewden: bedankt voor jullie openheid, vertrouwen en het delen van jullie ervaringen met regionaal samenwerken binnen de RES. Dankzij jullie allen kan ik mijn tijd aan de universiteit – voorlopig – met een voldaan gevoel afsluiten.

Ik wens u veel leesplezier!

Met vriendelijke groet,

Sabine van Ewijk

Samenvatting

De energietransitie is een complex en urgent vraagstuk dat collectieve actie en samenwerking vereist tussen verschillende bestuurslagen, zoals overheden, provincies en gemeenten. In dit kader zijn in 2019 de Regionale Energiestrategieën (RES'en) geïntroduceerd in Nederland. Iedere RES-regio heeft een 'bod' geformuleerd als bijdrage aan de nationale ambitie van 55 TerraWattuur (TWh), zoals vastgelegd in het Klimaatakkoord. De effectiviteit van deze regionale samenwerkingen kan echter worden belemmerd door transactiekosten, zoals de tijd en inspanningen die nodig zijn voor deelname aan regionale overleggen of het bereiken van consensus bij uiteenlopende ideeën en belangen. Dit onderzoek richt zich daarom op de relatie tussen transactiekosten en de effectiviteit van de RES'en in Nederland.

Met behulp van een meervoudige casestudy-aanpak worden drie RES-regio's in Nederland vergeleken. Hierbij worden de mate van transactiekosten en de effectiviteit van de samenwerking in kaart gebracht en geanalyseerd. De centrale onderzoeksvraag luidt: *“Hoe beïnvloeden transactiekosten de effectiviteit van regionale samenwerking binnen de Regionale Energiestrategieën?”*. Om deze vraag te beantwoorden, zijn interviews afgenomen met ambtenaren uit de regio's, is een documentanalyse uitgevoerd, en is gebruikgemaakt van secundaire data uit de Regionale Klimaatmonitor van de Rijksoverheid.

De resultaten tonen aan dat er geen directe, eenduidige relatie is tussen de hoogte van transactiekosten en de effectiviteit van regionale samenwerking. Wel zijn er verschillen in effectiviteit en de waarneming van de voordelen van de samenwerking tussen de regio's. In de regio met de meeste vooruitgang op het RES-bod zijn ambtenaren positiever over de samenwerking, terwijl in de regio met de minste vooruitgang de nadelen van de RES zwaarder wegen dan de voordelen.

Bij het in kaart brengen van de transactiekosten komen tevens de uitdagingen naar voren waarmee ambtenaren worden geconfronteerd bij de uitvoering van de RES. Er blijkt een sterke bereidheid en gedrevenheid onder ambtenaren om bij te dragen aan de energietransitie, maar deze wordt soms belemmerd door te hoge of te lage transactiekosten. Zo kost het verkrijgen van bovenlokale informatie, zoals wetgeving, veel inspanning door onduidelijkheid, veranderlijkheid of gebrek aan informatie. Bovendien voelen ambtenaren zich onvoldoende betrokken bij de RES

wanneer vertegenwoordigingskosten, zoals de frequentie van overleggen, laag zijn. Hoewel lage coördinatiekosten (de kosten van het coördineren van belangen en ideeën) niet noodzakelijk leiden tot meer doelrealisatie, kunnen ze wel leiden tot het blijven steken in 'kleine winsten', zoals gezamenlijke besluitvorming over het uitvoeren van een onderzoek.

Het onderzoek beveelt aan dat RES-programma's allereerst een omgeving creëren waarin ambtenaren regelmatig samenkomen in werkgroepen, zodat elke gemeente zich actief betrokken voelt. Ambtenaren die op deze manier samenwerken, zijn het meest tevreden over hun RES-traject. Dit kan gekoppeld worden aan het bespreken van concrete knelpunten rond bovenlokale informatie en wetgeving, en het gezamenlijk zoeken naar praktische oplossingen. Ten tweede adviseert het onderzoek om actief feedback te vragen aan gemeenten over de inrichting van de overlegstructuur. Dit is cruciaal voor een breed gedragen energietransitie, omdat RES'en waarbij vertegenwoordigingskosten te laag zijn, ertoe leiden dat gemeenten zich niet gehoord of betrokken voelen bij de besluitvorming.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting	4
Inhoudsopgave	6
Tabellenlijst	9
Figurenlijst.....	9
Gebruikte afkortingen.....	9
1 Inleiding	10
1.1 Aanleiding	10
1.2 Probleemstelling	10
1.3 Wetenschappelijke relevantie	12
1.4 Bestuurskundige relevantie.....	12
1.5 Maatschappelijke relevantie.....	12
1.6 Leeswijzer	13
2 Theoretisch Kader	14
2.1 Hoe ziet regionale samenwerking eruit?	14
2.2 Hoe kan effectiviteit gemeten worden?	16
2.3 Wanneer is regionale samenwerking effectief?	16
2.2.1 Wat levert regionale samenwerking op?.....	17
2.2.2 Wat kost regionale samenwerking?	18
2.3 Conceptueel Model	22
2.4 Verwachtingen	22
3 Methode	24
3.1 Onderzoekcontext.....	24
3.2 Onderzoeksmethode.....	25
3.3 Casusselectie.....	25
3.4 Dataverzameling	25

3.4.1 Documentatie.....	26
3.4.2 Regionale Klimaatmonitor.....	26
3.4.3 Interviews.....	26
3.5 Operationalisering.....	27
3.5.1 Effectiviteit.....	27
3.5.2 Transactiekosten.....	29
3.6 Data-analyse.....	29
3.6.1 Secundaire Data-Analyse.....	29
3.6.2 Analyse van de Interviews.....	30
3.7 Validiteit en betrouwbaarheid.....	31
3.7.1 Validiteit.....	31
3.7.2 Betrouwbaarheid.....	32
4 Resultaten.....	33
4.1 Effectiviteit.....	33
4.1.1 Hoe effectief zijn de Regionale Energiestrategieën?.....	33
4.1.2 Hoe wordt de effectiviteit binnen de samenwerking waargenomen?.....	34
4.2 Transactiekosten.....	37
4.2.1 Informatiekosten.....	37
4.2.2 Nalevingskosten.....	39
4.2.3 Vertegenwoordigingskosten.....	40
4.2.4 Coördinatiekosten.....	41
4.2.5 Onderhandelings- en verdeelkosten.....	43
5 Conclusie en Discussie.....	46
5.1 Conclusie.....	46
5.1.1 Beperkingen en Toekomstig Onderzoek.....	47
5.2 Aanbevelingen.....	48
1. Focus op het beïnvloedbare.....	48
2. Werk als RES-organisatie mee met gemeenten, niet tegen.....	49
6 Bronnen.....	50
7 Bijlagen.....	54
Bijlage A: Interview Guide.....	54
Bijlage B: Secundaire Data.....	55
B.1 Dimensie: Realisatie van het RES-bod (Voortgang 2021-2023 (%)).....	55
B.2 Dimensie: CO2-uitstoot.....	55

<i>B.3 Dimensie: Energieverbruik</i>	<i>55</i>
<i>B.4 Dimensie: Hernieuwbare Energie</i>	<i>56</i>
<i>B.5 Dimensie: Energieneutraal</i>	<i>57</i>
Bijlage C: Informed Consentformulier	58
Bijlage D: Codeboom	59
<i>Onderwerp 1: Voordelen van de RES.....</i>	<i>59</i>
<i>Onderwerp 2: Informatiekosten.....</i>	<i>60</i>
<i>Onderwerp 3: Coördinatiekosten</i>	<i>61</i>
<i>Onderwerp 4: Onderhandelings- en verdeelkosten</i>	<i>62</i>
<i>Onderwerp 5: Nalevingskosten.....</i>	<i>62</i>
<i>Onderwerp 6: Vertegenwoordigingskosten.....</i>	<i>62</i>
<i>Onderwerp 7: Overig.....</i>	<i>62</i>

Tabellenlijst

<i>Tabel 1. Vormen van Intergemeentelijke Samenwerking onder de WGR.</i>	15
<i>Tabel 2. Drie Redenen voor Regionale Samenwerking</i>	17
<i>Tabel 3. Soorten transactiekosten</i>	19
<i>Tabel 4. Verdeling Respondenten per RES</i>	27
<i>Tabel 5. Dimensies en Indicatoren van Effectiviteit i.h.k.v. Energietransitie</i>	28
<i>Tabel 6. Dimensies en Indicatoren van Transactiekosten</i>	29
<i>Tabel 7. Kleurindicaties Data-Analyse</i>	30
<i>Tabel 8. Aantal indicatoren per kleur</i>	33
<i>Tabel 9. Procentuele voortgang per RES</i>	34
<i>Tabel 10. Thema's per RES</i>	36
<i>Tabel 11. Overzicht aanwezigheid transactiekosten</i>	45

Figurenlijst

<i>Figuur 1. Publieke Prestatiemeting</i>	16
<i>Figuur 2. Feedbackloop Coördinatiekosten</i>	21
<i>Figuur 3. Conceptueel Model</i>	22
<i>Figuur 4. RES-Kaart</i>	24

Gebruikte afkortingen

RES =	Regionale Energiestrategie
RES'en =	Regionale Energiestrategieën
NP RES =	Nationaal Programma RES
TWh =	TerraWattuur
WGR =	Wet Gemeenschappelijke Regelingen
ICA =	<i>Institutional Collective Action</i>

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Als onderdeel van het Klimaatakkoord uit 2019 werden Regionale Energiestrategieën (RES) in het leven geroepen met als doel om tegen 2030 55 TerraWattuur (TWh) aan hernieuwbare energie op te wekken. Binnen 30 verschillende energieregio's, samengesteld door gemeenten, provincies en waterschappen zelf, wordt inmiddels al een aantal jaar gewerkt aan de overgang naar duurzame energie. Om de opwarming van de aarde te beperken zijn grote transitie in de energiesector nodig, wat de urgentie van deze energietransitie verder benadrukt (IPCC, 2022). Tegelijkertijd is de energietransitie een *wicked problem* (Rittel & Webber, 1973), omdat deze grenzen overstijgt en geen eenduidige oplossing heeft, waardoor collectieve actie nodig is van stakeholders met diverse perspectieven en belangen.

Hoewel de populariteit van regionale samenwerking wereldwijd groeit als een instrument om dergelijke *wicked problems* aan te pakken (Tavares & Feiock, 2018), wordt de regio als een vierde bestuurslaag regelmatig in twijfel getrokken, bijvoorbeeld door Renske Leijten (voormalig Tweede Kamerlid voor de SP) die een unaniem aangenomen motie indiende over het ontbreken van wetenschappelijk onderzoek naar de effectiviteit van regionale samenwerking (Leijten, 2021). De urgentie van de energietransitie in combinatie met de twijfel over de effectiviteit van regionale samenwerking als instrument om *wicked problems* op te lossen, vormen de aanleiding voor dit onderzoek.

1.2 Probleemstelling

Effectieve samenwerking tussen overheden wordt vaak gezien als de Steen der Wijzen van de bestuurskunde (Jennings & Krane, 1994). Net als dat de Steen der Wijzen volgens verhalen metaal in goud zou veranderen, zou effectievere samenwerking tussen overheden leiden tot oplossingen voor complexe problemen. Het onderzoeken van succesverhalen op dit gebied, om te ontdekken of deze consistent kunnen worden nagebootst, is dan ook een logische en veelvoorkomende aanpak onder academici (Scott & Merton, 2021).

Hierbij wordt het verminderen van transactiekosten regelmatig aan effectievere samenwerking gekoppeld. Transactiekosten zijn inspanningen die verbonden zijn aan het plannen van, aanpassen aan, en toezicht houden op de samenwerking (Carr & Hawkins, 2013). In de context van regionale samenwerking kunnen deze kosten aanzienlijk zijn, vooral vanwege de coördinatie tussen verschillende overheden en de diverse belangen van betrokken partijen (Scott & Merton, 2021). Deze kosten kunnen een belemmering vormen voor succesvolle samenwerking, omdat ze leiden tot inefficiëntie, vertragingen en hogere uitgaven. Het verminderen van transactiekosten kan daarom bijdragen aan een efficiëntere en effectievere samenwerking, waardoor de gestelde doelen kunnen worden bereikt (Hill & Lynn, 2004).

Al met al lijken transactiekosten dus een cruciale rol te spelen in de effectiviteit van regionale samenwerking. Het is daarom dat dit onderzoek zich focust op de relatie tussen transactiekosten en effectiviteit, door transactiekosten voor Regionale Energiestrategieën (RES'en) in kaart te brengen en te analyseren of deze de effectiviteit van de samenwerking beïnvloeden. Het uiteindelijke doel van dit onderzoek is om te begrijpen hoe transactiekosten de effectiviteit van regionale samenwerking binnen de Regionale Energiestrategieën beïnvloeden. De hoofdvraag luidt daarbij als volgt: *“Hoe beïnvloeden transactiekosten de effectiviteit van regionale samenwerking binnen de Regionale Energiestrategieën?”*. Deze vraag is onderverdeeld in de volgende deelvragen:

1. Hoe effectief zijn de Regionale Energiestrategieën?
2. Hoe wordt de effectiviteit binnen de samenwerking waargenomen door ambtenaren?
3. Wat is de mate van transactiekosten binnen verschillende Regionale Energiestrategieën in Nederland?
4. Wat is de relatie tussen de effectiviteit van de Regionale Energiestrategie en de mate van transactiekosten?

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden, worden er in dit onderzoek drie RES'en met elkaar vergeleken op het gebied van transactiekosten en effectiviteit. Dit wordt gedaan middels een kwalitatieve meervoudige casestudy waarbij zowel bestaande openbare data wordt gebruikt, als data uit interviews met ambtenaren die werkzaam zijn binnen de gekozen RES'en. Ambtenaren hebben immers directe ervaring met de

praktische uitdagingen en kosten die gepaard gaan met regionale samenwerking, wat waardevolle inzichten biedt voor de analyse.

1.3 Wetenschappelijke relevantie

Onderzoek naar de effectiviteit van samenwerking en de rol van transactiekosten heeft voornamelijk plaatsgevonden binnen het kader van het *Institutional Collective Action* (ICA)-raamwerk. Dit raamwerk benadrukt het belang van het afwegen van de netto verwachte voordelen van samenwerking tegen de transactiekosten (Feiock, 2007; Kim et al., 2022). Ondanks de uitgebreide toepassing van het ICA-raamwerk in de context van interlokale samenwerking in de Verenigde Staten, is er een gebrek aan studie naar hoe transactiekosten de effectiviteit van regionale samenwerking beïnvloeden op andere schaalniveaus en in verschillende contexten (Kim et al., 2022).

Bestaand onderzoek in Nederland heeft daarbij vaak een bredere focus op meerdere factoren die de effectiviteit van regionale samenwerking beïnvloeden, zoals strategische, tactische, en operationele overwegingen (Boogers et al., 2015, 2016; Peters et al., 2022; van Genugten et al., 2017). Hierdoor kan minder diepgaande aandacht besteed worden aan de specifieke impact van transactiekosten. Dit onderzoek tracht door een relatief smalle invalshoek, vergeleken met ander onderzoek, nog meer duidelijkheid te scheppen over de relatie tussen transactiekosten en de effectiviteit van regionale samenwerking.

1.4 Bestuurskundige relevantie

Regionale samenwerking speelt een steeds belangrijkere rol in het Nederlandse bestuur. Vanuit een bestuurskundige invalshoek levert dit onderzoek waardevolle inzichten op over de invloed van transactiekosten op de effectiviteit van regionale samenwerking. Deze inzichten kunnen helpen bij het verbeteren en optimaliseren van regionale samenwerkingsverbanden.

1.5 Maatschappelijke relevantie

De energietransitie is een urgent en complex maatschappelijk vraagstuk dat heel Nederland raakt. RES'en spelen een cruciale rol in de uitvoering van deze transitie. De specifieke maatschappelijke relevantie van dit onderzoek ligt in de praktische adviezen die het biedt voor het verbeteren van regionale samenwerking binnen de

RES'en. Door gerichte inzichten te bieden, helpt dit onderzoek RES-organisaties bij het optimaliseren van hun samenwerking, wat de effectiviteit mogelijk verhoogt en bijdraagt aan het behalen van (inter)nationale klimaatdoelstellingen. Daarnaast kunnen de bevindingen van waarde zijn voor andere regionale samenwerkingen, omdat het onderzoek inzicht geeft in hoe transactiekosten de effectiviteit van samenwerking kunnen beïnvloeden.

1.6 Leeswijzer

Eerst worden de relevante theorieën en concepten behandeld in het theoretisch kader (*Hoofdstuk 2*). Vervolgens beschrijft *Hoofdstuk 3* de methodologie van het onderzoek, inclusief de onderzoekaankpak, casusselectie, operationalisering van concepten, dataverzameling en data-analyse. *Hoofdstuk 4* behandelt de resultaten, waarbij de effectiviteit van regionale samenwerking wordt besproken op basis van doelrealisatie, de samenwerkingsvoordelen en transactiekosten. Tot slot bevat *Hoofdstuk 5* de discussie en conclusie, waarin de bevindingen worden samengevat en geïnterpreteerd met betrekking tot de onderzoeksvraag en vervolgonderzoek.

2 Theoretisch Kader

Dit hoofdstuk beschrijft eerst verschillende vormen van regionale samenwerking, met een focus op Nederland, gebaseerd op bestaande literatuur. Vervolgens wordt kort ingegaan op de manieren om effectiviteit te meten. Daarna wordt een definitie van effectieve regionale samenwerking besproken, gebaseerd op Feiock's (2007) ICA-raamwerk. In dit raamwerk worden Netto Verwachte Voordelen gedefinieerd als: *Verwachte Voordelen minus Verwachte Kosten*. Aansluitend wordt het conceptuele model gepresenteerd als basis voor de rest van het onderzoek.

2.1 Hoe ziet regionale samenwerking eruit?

Regionale samenwerking neemt wereldwijd toe als een cruciaal instrument voor het aanpakken van complexe uitdagingen op lokaal en regionaal niveau, variërend van economische ontwikkeling tot milieubeheer en sociale cohesie (Tavares & Feiock, 2018). Zo onderzochten Gerber et al. (2013) bijvoorbeeld intergouvernementele samenwerking in Californië, onderzochten Scott & Merton (2021) de interbestuurlijke samenwerking in Nieuw-Zeeland en bespreekt Casula (2020) intergemeentelijke samenwerking in Europa. Aangezien dit onderzoek zich richt op de Nederlandse context, zullen de volgende alinea's specifiek daarop ingaan.

In Nederland kent de intergemeentelijke samenwerking een rijke historie, die teruggaat tot 1851 toen de eerste wet op gemeentelijke samenwerking werd vastgesteld. Deze samenwerking, waarbij gemeenten hun krachten bundelen op terreinen als mobiliteit, ruimtelijke ordening en milieu, heeft zich sindsdien aanzienlijk ontwikkeld. Vanaf 1950 werd deze samenwerking formeel vormgegeven met de Wet Gemeenschappelijke Regelingen (WGR), die in de loop der jaren meerdere revisies heeft ondergaan om de samenwerking te bevorderen (Lagendijk et al., 2020).

Juridische en bestuurskundige aspecten spelen beide een rol in de vorming van deze samenwerkingen, met de juridische formalisering van afspraken als een optioneel element (van den Dool & Schaap, 2014). Bestuurskundig wordt de nadruk gelegd op de organisatie en het leiden van effectieve samenwerkingsverbanden, terwijl op juridisch vlak onderscheid wordt gemaakt tussen privaatrechtelijke en publiekrechtelijke samenwerkingsvormen. Binnen het privaatrecht kiezen partners

vaak voor structuren als een stichting of vennootschap, terwijl publiekrechtelijk de WGR een kader biedt voor gemeenten om specifieke taken of bevoegdheden gezamenlijk aan te pakken. Deze wet kent verschillende samenwerkingsvormen zoals het openbaar lichaam, het gemeenschappelijk orgaan, de centrumgemeente en de regeling zonder meer (van den Dool & Schaap, 2014). Deze vormen variëren in hun mate van formalisering, afgestemd op het gemeenschappelijk doel (*Tabel 1*).

Tabel 1. Vormen van Intergemeentelijke Samenwerking onder de WGR.

Samenwerkingsvorm	Overdracht van Bevoegdheden	Rechts-persoonlijkheid	Bestuursorgaan	Overige Kenmerken
Regeling zonder meer	Er vindt geen overdracht van bevoegdheden plaats	Nee	Niet van toepassing	Dit omvat lichtere vormen van samenwerking zoals overeenkomsten, intentieverklaringen en bestuurlijke afspraken.
Centrumgemeente	Bevoegdheden worden overgedragen van het ene bestuursorgaan naar het andere	Nee	Niet van toepassing	Hierbij wordt gebruik gemaakt van mandatering.
Gemeenschappelijk orgaan	Bevoegdheden kunnen worden overgedragen, behalve belastingheffing en regelgevende bevoegdheden	Nee (beperkt)	Ongeleed: Dagelijks Bestuur (DB)	Personeel is altijd in dienst bij één of meerdere deelnemende partijen.
Bedrijfsvoeringsorganisatie	Bevoegdheden kunnen beperkt worden gedelegeerd, gericht op bedrijfsvoering of uitvoering	Ja	Ongeleed: één bestuursorgaan	Beperkte beleidsvrijheid, functioneert voornamelijk als een intergemeentelijke uitvoeringsdienst.
Openbaar lichaam	Vrijwel alle taken kunnen worden gedelegeerd vanuit gemeenten	Ja	Geleed bestuur: Algemeen en Dagelijks Bestuur (AD en DB)	Mag overeenkomsten sluiten en samenwerkingsverbanden aangaan, en eigen personeel in dienst nemen.

Bron. (Rijksoverheid, z.d.)

De evolutie van intergemeentelijke samenwerking heeft geleid tot het gebruik van een scala aan institutionele regelingen breder dan de WGR. Lichte vormen van samenwerking, waarbij geen nieuw orgaan wordt opgericht en er geen beslissingsbevoegdheid is, worden ook steeds vaker verkend. Van den Dool & Schaap (2014) identificeren diverse modellen van samenwerking: het netwerkmodel, gericht op kennisdeling en bestuurlijke afstemming zonder overdracht van taken; het matrixmodel, waarbij elke gemeente specifieke beleidsterreinen uitvoert voor alle

deelnemers, met behoud van individuele besluitvorming; en het integratiemodel, waarbij gemeenten hun ambtelijke organisaties samenvoegen of specifieke functies centraliseren in een *shared service center*, variërend van inkoop tot een breder spectrum van functies en taken, met als uiterste een ambtelijke fusie. Regionale samenwerking kan dus verschillende vormen aannemen, afhankelijk van de doelstellingen, de betrokken partijen en de institutionele inrichting. Deze samenwerking kan zowel formeel, via de WGR, als informeel via overeenkomsten georganiseerd worden.

2.2 Hoe kan effectiviteit gemeten worden?

Publieke prestatie wordt traditioneel gemeten via *input*, *output* en *outcome*. *Input* betreft de middelen die worden gebruikt, *output* de geleverde goederen of diensten, en *outcome* het resultaat daarvan (Bandy, 2011). *Outcome* is vooral van belang voor het meten van effectiviteit, maar dit begrip wordt complex bij openbare diensten vanwege collectieve consumptie en de vertraging tussen service en resultaat, wat het meten bemoeilijkt. Dit maakt het voor publieke managers verleidelijk om zich te richten op gemakkelijk meetbare *outputs* in plaats van *meten* wat ertoe doet (Bandy, 2011). Angius (2024) stelt dat er bij regionale samenwerking een gebrek is aan juiste prestatiemeting en onvoldoende rekening wordt gehouden met de doelstellingen.

Voor de effectiviteit van regionale samenwerking is het belangrijk om niet alleen naar *output* en *outcome* te kijken, maar ook naar hoe goed deze aansluiten op de gestelde doelen (Figuur 1).

Figuur 1. Publieke Prestatiemeting

2.3 Wanneer is regionale samenwerking effectief?

Ondanks de langdurige institutionalisering en ervaring met samenwerkingen, ervaren gemeenten nog steeds moeilijkheden bij het samenwerken (Lagendijk et al., 2020). Deze uitdagingen worden deels veroorzaakt door transactiekosten zoals tijd, inzet en financiële kosten (Kwon & Feiock, 2010). Feiock's (2007) ICA-raamwerk richt zich op de netto verwachte voordelen van de samenwerking, dat wil zeggen de verwachte voordelen min de verwachte kosten (Kim et al., 2022). De toenemende druk op gemeenten, zowel financieel als operationeel, wekt bezorgdheid op over de effectiviteit van samenwerking. Tegelijkertijd lijken de voordelen van regionale

samenwerkingen aanzienlijk en divers. De komende alinea's zullen eerst de opbrengsten van regionale samenwerking bespreken, en vervolgens de bijbehorende transactiekosten analyseren. Hierbij wordt uitgegaan van de volgende definitie van effectiviteit: de mate waarin een regio erin slaagt om zelfgekozen doelen te realiseren met positieve uitkomsten voor alle deelnemers (Feiock, 2007; Boogers et al., 2016).

2.2.1 Wat levert regionale samenwerking op?

De verwachte voordelen van samenwerking zijn volgens het ICA-raamwerk economisch, sociaal of politiek (Kim et al., 2022). In lijn hiermee kan volgens Boogers et al. (2015) een onderscheid gemaakt worden tussen drie redenen voor regionale samenwerking, namelijk strategisch, tactisch of operationeel. Elk van deze drie redenen brengt unieke voordelen met zich mee. Strategische samenwerking heeft als doel om gemeenschappelijke maatschappelijke uitdagingen aan te pakken op de schaal waarop deze vraagstukken zich voordoen (de regio), zoals demografische en economische veranderingen. Tactische samenwerking is daarentegen gericht op het versterken van de bestuurlijke en uitvoerende capaciteiten van gemeenten bij complexe en omvangrijke taken. Tot slot richt operationele samenwerking zich op het beheren van regionale activiteiten en bedrijfsvoering, met als doel het verbeteren van de kwaliteit en het verlagen van kosten. (zie *Tabel 2*). Conform aan operationele samenwerking bepleiten Allers & de Greef (2018) dat effectiviteit binnen samenwerkingsverbanden kan worden gemeten aan de hand van kostenbesparingen, verbeteringen in de kwaliteit van dienstverlening, of een combinatie van beide.

Tabel 2. Drie Redenen voor Regionale Samenwerking

Reden	Doel	Voordelen	Toelichting
Strategisch	Ontwikkelen van regionale strategieën en plannen	<i>Economies of scope</i>	Het combineren van verschillende activiteiten en initiatieven voor efficiëntievoordelen door gedeelde middelen en capaciteiten.
Tactisch	Ontwikkeling en uitvoering van regionaal beleid	<i>Economies of policy</i>	Versterking van bestuurlijke en uitvoerende capaciteiten van gemeenten door gedeelde kennis en expertise bij gezamenlijke uitvoering van beleidsopgaven.
Operationeel	Regionale bedrijfsvoering en beheer met focus op kwaliteitsverbeteringen en kostenbesparingen	<i>Economies of scale</i>	Gezamenlijke bedrijfsvoering, zoals gezamenlijke inkoop en exploitatie, leidt tot bedrijfseconomische schaalvoordelen.

Bron. (Boogers et al., 2015)

Elk van deze drie redenen brengt een eigen soort doel met zich mee. Bij het bepalen van de effectiviteit van regionale samenwerking is het vooral belangrijk om te weten of dat het doel dat wordt nagestreefd, daadwerkelijk bereikt wordt (Boogers et al., 2015). Vanuit het samenwerkingsrisico uit het ICA-raamwerk is namelijk de kans aanwezig dat de samenwerking niet de beoogde doelen bereikt (Kim et al., 2022). Vanuit een theoretisch oogpunt is effectiviteit de graadmeter voor hoe goed een regio collectieve doelen kan omzetten in tastbare acties en resultaten door middel van samenwerking (Van Dooren et al., 2015).

Daarnaast wordt in het bestaande wetenschappelijke onderzoek over de effectiviteit van regionale samenwerking effectiviteit ook met regelmaat bekeken vanuit de deelnemende overheden. Effectiviteit wordt dan gedefinieerd als evenwichtige en positieve uitkomsten voor alle deelnemende partijen (Lagendijk et al., 2020). Hierbij speelt Feiock's (2007) ICA-raamwerk een centrale rol, waarin de focus ligt op de kosten en baten verbonden aan regionale samenwerking, met een nadruk op transactiekosten. Transactiekosten omvatten de kosten die gepaard gaan met het plannen, aanpassen en toezicht houden op de uitvoering van taken binnen diverse bestuursstructuren (Carr & Hawkins, 2013).

2.2.2 Wat kost regionale samenwerking?

Er zijn verschillende factoren die samenwerkingskosten beïnvloeden, waaronder het type beleid, de sociale en geografische context, regelgeving en de netwerkstructuur (Feiock, 2007). De studie van Tavares & Feiock (2018) op Europees niveau toont verder aan dat grondwettelijke-juridische kaders, lokale institutionele instellingen en homogeniteit binnen en tussen gemeenschappen significant bijdragen aan de transactiekosten van regionale samenwerking. Feiock (2007) stelt in zijn ICA-model dat collectieve actie naar verwachting zal toenemen als de voordelen voor de deelnemers aanzienlijk zijn en de transactiekosten minimaal zijn. Volgens Boogers et al. (2016) is een cruciaal aspect de mate waarin een samenwerking het lokale bestuurlijke vermogen ondermijnt of juist versterkt. Effectiviteit gaat dus niet alleen om het realiseren van doelen, maar ook om het beheersen van transactiekosten. Deze kosten gaan verder dan geld alleen en omvatten ook kosten voor informatievoorziening, coördinatie, onderhandeling, naleving en vertegenwoordiging (zie *Tabel 3*) (Boogers et al., 2016). In de onderstaande alinea's worden deze verschillende transactiekosten verder beschreven. Het is belangrijk om hierbij op te

merken dat er meer literatuur beschikbaar is over bepaalde soorten transactiekosten dan over andere. Hierdoor krijgen de transactiekosten waar meer informatie over bestaat meer aandacht in onderstaande alinea's.

Tabel 3. Soorten transactiekosten

Type Transactiekosten	Beschrijving	Bronnen
Informatiekosten	De moeite die nodig is om inzicht te verkrijgen in onder andere de doelstellingen en middelen van de samenwerkingspartners.	(Boogers et al., 2015; Carr & Hawkins, 2013; Kwon & Feiock, 2010)
Nalevingskosten	De inspanningen die nodig zijn om te controleren of partners zich aan de gemaakte afspraken houden en hun verplichtingen nakomen.	(Boogers et al., 2015; Carr & Hawkins, 2013; Hawkins, 2009)
Vertegenwoordigingskosten	De activiteiten die nodig zijn voor overleg en afstemming met bestuursorganen van deelnemende gemeenten, samenwerkingspartners, andere overheden en inwoners.	(Boogers et al., 2015)
Coördinatiekosten	De inspanningen die nodig zijn voor het coördineren van regionale besluitvorming met andere bestuursorganen en organisaties, om overlap en conflicten te voorkomen. Deze kosten omvatten zowel tijd als emotionele kosten.	(Boogers et al., 2015; Carr & Hawkins, 2013; Feiock, 2013; Hawkins, 2017; Kwon & Feiock, 2010; Provan & Kenis, 2008; Ansell & Gash, 2008; Scott & Merton, 2021)
Onderhandelings- en verdeelkosten	De inspanningen voor het bereiken van consensus over de aard en omvang van samenwerking, evenals het verdelen van kosten en baten.	(Boogers et al., 2015; Carr & Hawkins, 2013; Hawkins, 2009; Steinacker, 2004)

Gebaseerd op Boogers et al. (2015) met aanvullingen

Informatiekosten

Informatiekosten verwijzen naar de moeite die nodig is om inzicht te verkrijgen in onder andere de doelstellingen en middelen van de samenwerkingspartners (Boogers et al., 2015).

Nalevingskosten

Nalevingskosten verwijzen naar de inspanningen die nodig zijn om te controleren of partners zich aan de gemaakte afspraken houden en hun verplichtingen nakomen (Boogers et al., 2015). Nalevingskosten ontstaan wanneer een partij de overeenkomst niet respecteert (Hawkins, 2009). Bij onderhandelingen is het essentieel om de voorwaarden en afspraken nauwkeurig te definiëren om nalevingskosten laag te houden (Carr & Hawkins, 2013).

Vertegenwoordigingskosten

Vertegenwoordigingskosten omvatten de activiteiten die nodig zijn voor overleg en afstemming met bestuursorganen van deelnemende gemeenten, samenwerkingspartners, andere overheden en inwoners (Boogers et al., 2015).

Coördinatiekosten

Inherent aan regionale samenwerking is de inefficiëntie van het maken van besluiten op basis van consensus en inclusie, wat maakt dat er vaak overleg nodig is (Thomson & Perry, 2006). Coördinatiekosten verwijzen naar de inspanningen die nodig zijn voor het coördineren van regionale besluitvorming met andere bestuursorganen en organisaties, met als doel om overlap en conflicten te voorkomen (Boogers et al., 2015). Enerzijds zijn dit kosten in de vorm van tijd, anderzijds zijn dit emotionele kosten die zich kunnen uiten in de vorm van frustratie en een gebrek aan vertrouwen. Coördinatiekosten ontstaan bijvoorbeeld als samenwerkingspartners conflicterende doelen op één lijn moeten krijgen, of wanneer samenwerkingspartners het niet eens zijn over de manier om de doelen te bereiken (Steinacker, 2004, in Feiock, 2013). Deze kosten kunnen relatief hoog zijn en vormen een ontmoediging voor lokale bestuurders om samenwerkingsverbanden met andere overheden aan te gaan, vooral als de potentiële gezamenlijke voordelen onduidelijk zijn (Carr & Hawkins, 2013; Feiock, 2013). Dit kan komen omdat er geen zekerheid is dat andere samenwerkingspartners welwillend zijn of niet kunnen bewijzen dat zij ook gaan leveren (Scott & Bardach, 2019), maar kan ook zijn door 'collaboratieve inertia', ofwel conflicten of besluiteloosheid omdat er verschillen zijn in waarden en belangen (Vangen & Huxham, 2009). Een uitdaging bij regionale samenwerking is dat lokale ambtenaren overeenkomsten moeten ontwikkelen die zowel de doelstellingen van de regio als een geheel ondersteunen als de behoeften van hun eigen gemeente (Hawkins, 2017; Kwon & Feiock, 2010). Deze spanning kan de kosten voor het coördineren van de overeenkomst verhogen. Het vereist vaak de goedkeuring van elke gemeenteraad om tot een gezamenlijke overeenkomst te komen, en afhankelijk van de aard van de transactie, kunnen er meerdere onderhandelingsrondes plaatsvinden (Hawkins, 2017).

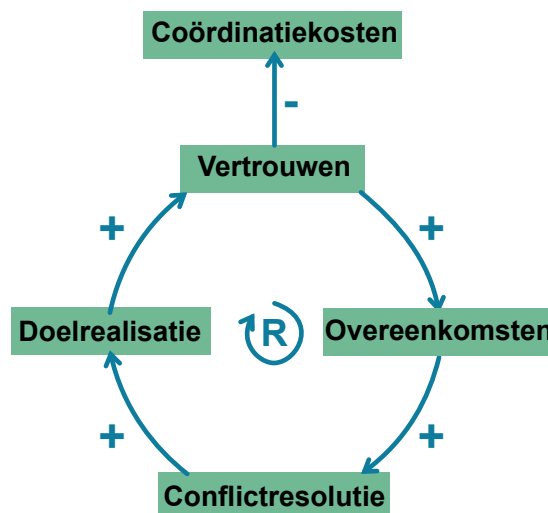
Coördinatiekosten kunnen verminderd worden door binnen de regionale samenwerking een kleinere groep aan te wijzen die de besluiten neemt, maar dit brengt tegelijkertijd de inclusiviteit in gevaar (Provan & Kenis, 2008). Wat daarbij

kan helpen is het opbouwen van onderling vertrouwen, wat volgens Ansell & Gash (2008) kan door 'small wins' te zoeken, dit zijn successen in de minder moeilijke onderdelen van de samenwerking, waarover makkelijker overeenkomsten bereikt kunnen worden, conflicten opgelost kunnen worden en tot slot doelen waaraan gecommitteerd is bereikt kunnen worden (Scott & Merton, 2021). Dergelijke positieve feedback loops (Figuur 2¹) zorgen ervoor dat er steeds meer onderling vertrouwen komt. Een

kanttekening is hierbij wel dat deze manieren om coördinatiekosten te verminderen hun eigen transactiekosten met zich meebrengen (Scott & Merton, 2021), zoals de extra tijd voor deelnemers van de besluitvormingsgroep, eveneens de benodigde tijd voor het opbouwen van netwerken en relaties.

Figuur 2. Feedbackloop

Coördinatiekosten

Onderhandelings- en verdeelkosten

Collectieve goederen, vaak een resultaat van regionale samenwerking, zijn non-rivaal en moeilijk uit te sluiten (Carr & Hawkins, 2013). Hierdoor ligt *freeriding* ook bij regionale samenwerking op de loer, wat het verdelen van kosten en baten bemoeilijkt. Onderhandelings- en verdeelkosten zijn de benodigde inspanningen voor het bereiken van consensus over de aard en omvang van samenwerking, evenals bij het verdelen van kosten en baten (Boogers et al., 2015). Hawkins (2009) ondervond dat bij samenwerking tussen overheden er verschillende opvattingen zijn over wat de gepaste bijdrage is aan een samenwerking en wat er in opbrengsten verwacht wordt, wat de verdeelkosten verhoogd. De politieke macht, beleidsvoorkeuren, capaciteit en demografische samenstelling zijn allemaal factoren die van invloed zijn op onderhandelingskosten (Steinacker, 2004). Grote gemeenten kunnen bijvoorbeeld meer invloed hebben in samenwerkingsverbanden, aldus Steinacker (2004). Volgens Boogers et al. (2015) zit er daarnaast een verschil in de

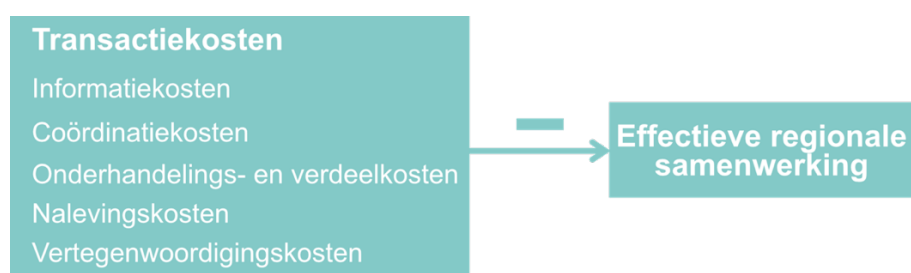
¹ 'R' staat voor *Reinforcing*.

soort samenwerking en de mate van onderhandelingskosten. Volgens hen is het gemakkelijker om kosten en voordelen toe te wijzen aan samenwerkingspartners bij operationele samenwerking dan bij strategische en tactische samenwerking. Dit type samenwerking leidt daarmee tot lagere onderhandelingskosten en maakt het gemakkelijker om effectief te opereren op regionaal niveau. Bovendien vereist operationele samenwerking over het algemeen minder beleidsmatige inspanning, terwijl strategische en tactische samenwerking vaak afhankelijk zijn van politieke besluitvorming (Boogers et al., 2015).

2.3 Conceptueel Model

Als het gaat om effectiviteit, zijn de eerlijke kosten- en batenverdeling van regionale samenwerking volgens de literatuur zeer belangrijk (Boogers, 2013; Boogers et al., 2016; Feiock, 2007; Tavares & Feiock, 2018). Het is daarom dat de verschillende soorten transactiekosten in onderstaand conceptueel model (*Figuur 3*) de onafhankelijke variabelen vormen. Er is een negatieve relatie weergegeven tussen de transactiekosten en de effectiviteit van regionale samenwerking, omdat de literatuur aangeeft dat des te hoger de transactiekosten zijn, des te minder effectief regionale samenwerking is en andersom.

Figuur 3. Conceptueel Model

2.4 Verwachtingen

Op basis van de theorie is de verwachting dus dat lagere kosten in de samenwerking leiden tot effectievere samenwerking en vice versa. Daarnaast wordt er in Feiock's (2007) ICA-raamwerk onderscheid gemaakt tussen verschillende soorten transactiekosten (Boogers et al., 2015). De verwachtingen voor dit onderzoek luiden daarom als volgt:

- **Verwachting 1:** Transactiekosten hebben een negatief effect op effectiviteit van regionale samenwerking.
 - **Verwachting 1a:** Hoge informatiekosten leiden tot lagere effectiviteit van regionale samenwerking, omdat het meer inspanning en tijd kost om achter de middelen en doelen van samenwerkingspartners te komen (Boogers et al., 2015; Carr & Hawkins, 2013; Kwon & Feiock, 2010).
 - **Verwachting 1b:** Hoge nalevingskosten leiden tot lagere effectiviteit van regionale samenwerking, omdat het controleren of partners zich aan overeengekomen afspraken houden en aan hun verplichtingen voldoen, middelen en energie vergt die anders besteed hadden kunnen worden aan daadwerkelijke samenwerkingsactiviteiten (Boogers et al., 2015; Hawkins, 2009).
 - **Verwachting 1c:** Hoge vertegenwoordigingskosten leiden tot lagere effectiviteit van regionale samenwerking, omdat de activiteiten die nodig zijn voor overleg en afstemming met verschillende bestuursorganen en belanghebbenden tijd en middelen gebruiken die anders ingezet hadden kunnen worden voor de inhoudelijke aspecten van de samenwerking (Boogers et al., 2015).
 - **Verwachting 1d:** Hoge coördinatiekosten leiden tot lagere effectiviteit van regionale samenwerking, omdat het coördineren van regionale besluitvorming met andere bestuursorganen en organisaties, met als doel overlap en conflicten te voorkomen, veel inspanning vereist (Boogers et al., 2015; Hawkins, 2017).
 - **Verwachting 1e:** Hoge onderhandelings- en verdeelkosten leiden tot lagere effectiviteit van regionale samenwerking, omdat het meer inspanning en tijd kost om tot consensus te komen over de verdeling van kosten en baten (Boogers et al., 2015; Hawkins, 2009).

Deze verwachtingen vormen de basis voor het empirische onderzoek om de effectiviteit van regionale samenwerking te beoordelen en de rol van transactiekosten hierin te analyseren.

3 Methode

In dit hoofdstuk wordt de onderzoekcontext nader beschreven, waarna de onderzoeksmethode en casusselectie nader besproken wordt. Vervolgens wordt er ingegaan op hoe de data verzameld zal worden en worden de concepten geoperationaliseerd. Tot slot wordt er aandacht besteed aan hoe de data geanalyseerd zal worden en wordt de validiteit en betrouwbaarheid van dit onderzoek nader toegelicht.

3.1 Onderzoekcontext

In Nederland is regionale samenwerking veelvuldig aanwezig: tegenwoordig telt elke gemeente gemiddeld 33 regionale samenwerkingsverbanden (ROB, 2021). De RES heeft geleid tot energieregio's in Nederland, waarin het doel is om de energietransitie regionaal vorm te geven. Binnen de 30 eigenhandig samengestelde energieregio's door gemeenten, provincies en waterschappen samen, wordt gewerkt aan de overgang naar duurzame energie. Tegen 2030 wil Nederland 55 TWh aan hernieuwbare energie opgewekt hebben. Om dit te verdelen heeft elke regio gekeken hoeveel TWh zij aan opwek kan bijdragen. Op basis daarvan is er in elke RES-regio een 'bod' of bijdrage aan de nationale ambitie van 55 TWh geformuleerd (NP RES, z.d.).

De RES is een samenwerkingsvorm waarbij gemeenten samenwerken zonder het overdragen van bevoegdheden en zonder het oprichten van een aparte rechtspersoon. Bij de RES gaat het voornamelijk om het maken van beleid en het gezamenlijk opstellen van strategieën, wat maakt dat de RES valt onder de intergemeentelijke samenwerkingscategorie "Regeling zonder meer" (Rijksoverheid, z.d.). Daarnaast ligt de daadwerkelijke uitvoering van de RES bij de afzonderlijke gemeenten of andere uitvoerende organisaties zoals de netbeheerders. Dit maakt dat de RES onder de strategische samenwerkingsvorm valt zoals gedefinieerd door Boogers et al. (2015). De RES richt zich namelijk op het coördineren en integreren van energiebeleid binnen een regio,

Figuur 4. RES-Kaart

waarbij verschillende partijen samenwerken om de energietransitie te versnellen en te optimaliseren. Samenvattend worden binnen de RES verschillende soorten activiteiten en initiatieven gecombineerd om efficiëntievoordelen te behalen middels gedeelde middelen en capaciteiten, wat overeenkomt met het concept van *economies of scope* (Boogers et al., 2015).

3.2 Onderzoeksmethode

Dit onderzoek maakte gebruik van een meervoudige casestudy om verschillen en overeenkomsten in effectiviteit en transactiekosten tussen RES'en te analyseren. Casestudies bieden inzicht in complexe situaties door het grondig bestuderen van fenomenen in hun context (Yin, 2014). Ze laten zien hoe contextuele factoren zoals transactiekosten invloed kunnen hebben op regionale samenwerking. Het voordeel van meerdere casestudies is dat het een vergelijking van bevindingen mogelijk maakt (Hunziker & Blankenagel, 2021). Dat past bij dit onderzoek, omdat het doel was om de invloed van de (mate van) transactiekosten op de effectiviteit van de RES te achterhalen.

3.3 Casusselectie

Yin (2014) benadrukt dat bij onderzoek met meerdere casestudies casussen moeten worden gekozen op basis van vergelijkbare of contrasterende uitkomsten. Dit onderzoek selecteerde casussen op basis van de afhankelijke variabele (effectieve regionale samenwerking), waarbij RES-regio's werden gekozen op basis van verwachte effectiviteit. Dit gebeurde via een doelgerichte steekproef in overleg met het Nationaal Programma RES (NP RES), dat de expertise in huis heeft over de regio's. Drie casussen werden geselecteerd en wegens privacy en traceerbaarheid van personen aangeduid als RES A, B en C. Hoewel het kiezen van casussen op basis van de afhankelijke variabele controversieel kan zijn (Blatter & Haverland, 2012), maakt het de analyse van de relatie tussen transactiekosten en effectiviteit mogelijk.

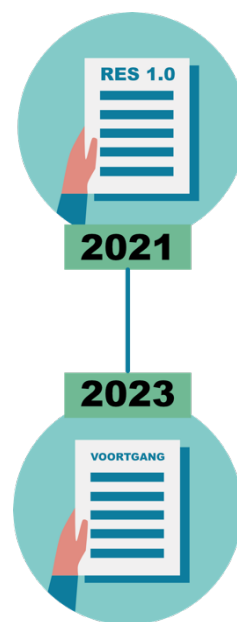
3.4 Dataverzameling

Data voor dit onderzoek werd verzameld via drie verschillende kanalen, namelijk via de officiële documentatie vanuit de RES'en, de Regionale Klimaatmonitor en middels interviews.

3.4.1 Documentatie

De RES 1.0 is gebruikt om de informatie op te halen over de doelen van de RES'en. Deze documenten stammen uit juni 2021. In dit document werd de verkenning gedaan die per RES heeft geleid tot de bestuurlijke vaststelling van het bod. Hierin staat naast het bod ook hoeveel er op dat moment al gerealiseerd was, deze informatie is gebruikt om de procentuele voortgang op het bod te kunnen berekenen.

Daarnaast is afgesproken dat elke RES tweejaarlijks een voortgangsdokument aanlevert, dit gebeurde in juli 2023 voor het eerst. Daarin staat opnieuw hoeveel TWh er op dat moment gerealiseerd is, wat tevens gebruikt is voor de berekening van de procentuele voortgang op het bod.

3.4.2 Regionale Klimaatmonitor

De Regionale Klimaatmonitor is een openbare database met data op gemeente- en RES-niveau, waarmee overheden hun voortgang in de energietransitie kunnen monitoren. Voor dit onderzoek wordt gebruikgemaakt van deze data om te bepalen hoe effectief de geanalyseerde RES'en zijn ten opzichte van elkaar. Deze database is geraadpleegd op 30-05-2024.

3.4.3 Interviews

Interviews maken het mogelijk om via diepgaande gesprekken een beeld te krijgen van de ervaringen en verschillende opvattingen over de effectiviteit van de regionale samenwerking (Hunziker & Blankenagel, 2021). Dit onderzoek maakt gebruik van semigestructureerde interviews, waarbij vragen van tevoren zijn voorbereid met behoud van flexibiliteit in de volgorde en de feitelijke formulering van de vragen (*Bijlage A*). Het doel van de interviews was om inzicht te verkrijgen in de verschillende soorten transactiekosten en de voordelen van de samenwerking. Vooraf aan de interviews werd aan de geïnterviewden toestemming gevraagd voor deelname aan het onderzoek middels een *informed consentformulier* (*Bijlage C*).

Begin mei 2024 is een mail gestuurd naar alle deelnemende gemeenten, RES-programma's, het waterschap en de provincie in de drie RES-regio's om respondenten te werven, met als selectie criterium dat ambtenaren zich bezighielden

met de RES. Eind mei volgde een herinnering via telefoon of e-mail voor wie niet reageerde. Het doel was om een ambtenaar te interviewen bij meer dan 50% van de samenwerkingspartners per RES, wat is gelukt. Sommige ambtenaren vertegenwoordigden meerdere gemeenten. In totaal zijn 19 ambtenaren geïnterviewd in 15 gesprekken. De verdeling is te vinden in *Tabel 4* hieronder.

Tabel 4. Verdeling Respondenten per RES

RES	Kenmerken	Respondentnummer	Respondentcodes
A	Grootste samenwerkingsverband van de casusselectie, 10 ambtenaren geïnterviewd	1 t/m 10	G1A, G2A, G3Aa/b, G4A, G5A, G6A, PA, RA, WA
B	Kleinste samenwerkingsverband van de casusselectie, 3 ambtenaren geïnterviewd	17 t/m 19	G1B, RB, PB
C	Middelgroot samenwerkingsverband in de casusselectie, 6 ambtenaren geïnterviewd	11 t/m 16	G1C, G2C, G3C, G4C, G5C, PC

3.5 Operationalisering

Op basis van de concepten uit het theoretisch kader wordt voor de analyse van de effectiviteit van regionale samenwerking een onderscheid gemaakt tussen de effectiviteit van de RES en de bijbehorende transactiekosten (informatiekosten, coördinatiekosten, onderhandelings- en verdeelkosten, nalevingskosten en vertegenwoordigingskosten).

3.5.1 Effectiviteit

De effectiviteit van de regionale samenwerking is de afhankelijke variabele in dit onderzoek en wordt gedefinieerd als de mate waarin een regio erin slaagt om zelfgekozen doelen te realiseren met positieve uitkomsten voor alle deelnemers (Feiock, 2007; Boogers et al., 2016). Het zelfgekozen doel is in het geval van de RES het bod dat elke regio heeft gedaan als bijdrage aan de nationale ambitie. Het tweede deel van de definitie, positieve uitkomsten voor alle deelnemers, is geoperationaliseerd als de efficiëntievoordelen of *economies of scope* die Boogers et al. (2015) noemt als een reden voor regionaal samenwerken.

Om allereerst de voortgang van het zelfgekozen bod van de RES en daarmee dus het eerste deel van de effectiviteit van de RES'en in kaart te brengen, is er gekeken naar de procentuele voortgang in de opwek in TWh vanaf het moment dat de RES bestond tot aan de meest recente data die beschikbaar was (2021-2023, zie *Bijlage B.1*). Er is gekozen om de procentuele voortgang gedurende het bestaan van de RES te meten in plaats van de totale voortgang, omdat voortgang van vóór de

oprichting van de RES niet kan worden toegeschreven aan de effectiviteit van de RES zelf. De cijfers komen uit verschillende documenten, namelijk de RES 1.0 en het voortgangsdokument van iedere geanalyseerde RES. Op basis van deze cijfers is de procentuele voortgang berekend door:

$$\% \text{ Voortgang van bod (2021-2023)} = \frac{\text{Gerealiseerd aantal TWh op 20-01-2023} - \text{ " " op 30-06-2021}}{\text{Bod}} \times 100\%$$

Voor het creëren van een totaalbeeld is er daarnaast gekeken naar de procentuele voortgang op indicatoren die de Regionale Klimaatmonitor van de Rijksoverheid (2023) als relevant beschouwd in de energietransitie. Dit betreft cijfers over CO₂-uitstoot, energieverbruik, hernieuwbare energie en energieneutraliteit (zie *Tabel 4*). Voor elk van deze indicatoren is op eenzelfde wijze als hierboven de procentuele voortgang tijdens het bestaan van de RES berekend (zie *Bijlage B.2 t/m B.5*). Door de procentuele voortgang op al deze indicatoren in het resultatenhoofdstuk in kaart te brengen, kunnen de RES'en geordend worden van minst effectief naar meest effectief.

Tabel 5. Dimensies en Indicatoren van Effectiviteit i.h.k.v. Energietransitie

Variabele	Dimensie	Indicator per RES
Effectiviteit i.h.k.v. Energietransitie	Realisatie van het RES-Bod	Procentuele Voortgang 2021-2023
	<i>Economies of scope</i>	Efficiëntievoordelen
	CO ₂ -uitstoot	Totaal bekende CO ₂ -uitstoot
		Totaal bekend energieverbruik
	Energieverbruik	Totaal bekende hernieuwbare energie
	Hernieuwbare energie	Bekende hernieuwbare elektriciteit per inwoner
		Bekende hernieuwbare warmte per inwoner
		Energieverbruik versus bekende hernieuwbare energie
		Percentage bekende hernieuwbare energie
	Energie neutraal	Percentage bekende hernieuwbare energie
		Elektriciteitsverbruik versus bekende hernieuwbare elektriciteit
		Percentage bekende hernieuwbare elektriciteit
		Warmteverbruik versus bekende hernieuwbare warmte
		Percentage bekende hernieuwbare warmte
		Energieverbruik verkeer en vervoer versus hernieuwbare energie in verkeer en vervoer
		Percentage bekende hernieuwbare energie voor vervoer

3.5.2 Transactiekosten

Volgens het ICA-raamwerk (Feiock, 2007) kunnen vijf verschillende soorten transactiekosten worden onderscheiden. Hoewel het lastig is om deze kosten in monetaire termen uit te drukken, kunnen andere maatstaven worden vastgesteld om deze inspanningen te evalueren (Boogers et al., 2015). De indicatoren in de tabel hieronder zijn afgeleid uit de literatuur en dienen als basis voor het in kaart brengen van transactiekosten:

Tabel 6. Dimensies en Indicatoren van Transactiekosten

Variabele	Dimensie	Indicator
Transactiekosten	Informatiekosten	Beschikbaarheid van benodigde informatie
	Coördinatiekosten	Verschillen in doelen/belangen
	Onderhandelings- en verdeelkosten	Flexibiliteit in onderhandelingen
	Nalevingskosten	Mate van naleving van afspraken
	Vertegenwoordigingskosten	Mate van overleg- en afstemmingsactiviteiten

Hoewel deze initiële indicatoren zijn afgeleid uit de literatuur, hebben de interviews aanvullende thema's onthuld die niet volledig door deze indicatoren werden gedekt. Deze nieuwe inzichten hebben geleid tot een verfijning en uitbreiding van de indicatoren, welke worden besproken in het resultatenhoofdstuk.

3.6 Data-analyse

Dit onderzoek analyseert zowel data in de vorm van cijfers als data in de vorm van transcripties van interviews. Beide soorten data vergen een eigen manier van analyse, wat hieronder verder wordt beschreven.

3.6.1 Secundaire Data-Analyse

Voor de analyse van de effectiviteit is er enerzijds gekeken naar de data uit de Regionale Klimaatmonitor en de cijfers die voortkwamen uit de RES 1.0 en de VoortgangsdOCUMENTEN zoals in 3.5.1 benoemd. Om een vergelijking van de RES'en mogelijk te maken, zijn al deze cijfers vertaald naar procentuele voortgang of achteruitgang, middels de berekening die bij de operationalisering van effectiviteit ter sprake kwam.

Om de data te kunnen vergelijken, is er een tabel gemaakt in het resultatenhoofdstuk.

In deze tabel zijn alle positieve veranderingen op indicatoren groen gemarkeerd en alle negatieve veranderingen rood. De percentages in

Tabel 7. Kleurindicaties Data-Analyse

	Vooruitgang	Achteruitgang
Hoog	Percentages boven de 9%	n.v.t.
Gemiddeld	Percentages tussen 1,9% en 9%.	Alle percentages boven -1%
Laag	Alle positieve percentages onder 1,9%.	Percentages onder -1%

Tabel 7 hiernaast (-1%, 1,9%, en 9%) zijn gekozen om veranderingen te categoriseren op basis van relatieve prestaties binnen de drie RES'en. Uitschieters zijn donkerder of lichter groen/rood gemarkeerd om significante veranderingen te benadrukken. De drempel van 9% markeert hoge vooruitgang, 1,9% tot 9% gemiddelde vooruitgang, en onder 1,9% lage vooruitgang, terwijl -1% als grens wordt gebruikt voor significante achteruitgang. Deze indeling is specifiek voor deze drie RES'en en kan daarom variëren bij de analyse van andere RES'en.

Elke indicator telde even zwaar mee in de analyse. Om een rangschikking van de drie RES'en op basis van effectiviteit te maken, is er geteld hoeveel van de indicatoren in elke kleurindicatie vielen (*Tabel 8*). Deze indicatoren dienen zoals eerder genoemd als een aanvulling op de procentuele voortgang van het RES-bod, waarvan de percentages ook van hoog (meest effectief) naar laag (minst effectief) gerangschikt worden.

3.6.2 Analyse van de Interviews

De 15 interviews zijn handmatig getranscribeerd en daarna geanalyseerd met gebruik van ATLAS.ti. In Bijlage D zijn de codebomen uit Atlas.ti gepresenteerd. Op basis van de drie fases van coderen zoals benoemd door Strauss & Corbin (1990) was de aanpak hiervoor als volgt:

1. Open coderen

In de eerste fase is er open gecodeerd met behulp van de vooraf bepaalde dimensies en indicatoren. Alle relevante zinnen zijn gelabeld, waarna vergelijkbare codes zijn gegroepeerd.

2. Axiaal coderen

Na het open coderen en het vormen van concepten, is er middels axiaal coderen gezocht naar verbanden tussen de concepten.

3. Selectief coderen

Tot slot zijn alle codes gerelateerd aan de kerncategorieën, namelijk transactiekosten en effectiviteit van regionale samenwerking. De relaties die voortkwamen uit het axiaal coderen zijn gevalideerd door opnieuw door de transcripten te lezen en te controleren of deze relaties consistent terugkwamen.

3.7 Validiteit en betrouwbaarheid

3.7.1 Validiteit

Interne validiteit, in hoeverre de transactiekosten daadwerkelijk verantwoordelijk zijn voor de effectiviteit van regionale samenwerking, is in dit onderzoek gewaarborgd door ten eerste de concepten zorgvuldig te operationaliseren op basis van de theorie en met specifieke indicatoren, wat voor consistente analyses over alle drie de RES'en zorgt. Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van zowel kwantitatieve data (Regionale Klimaatmonitor) als kwalitatieve data (interviews), wat zorgt voor data-triangulatie en daarmee de interne validiteit versterkt. Daarbij wordt door het gebruik van verschillende databronnen voor de afhankelijke als de onafhankelijke variabele, common-source bias vermeden. Het begrip effectiviteit is namelijk lastig te conceptualiseren en te meten, maar is wel cruciaal bij regionale samenwerking. In dit onderzoek is effectiviteit daarom bekeken vanuit zowel cijfers als ervaringen van ambtenaren om zo tot een zo compleet mogelijk beeld te komen van de effectiviteit van een RES. Tot slot is er op gestandaardiseerde wijze omgegaan met dataverzameling en -analyse door systematisch de procentuele voortgang te berekenen en de interviews langs de drie fases van coderen zoals beschreven door Strauss & Corbin (1990) te analyseren. Dit vermindert de onderzoekersbias.

Externe validiteit, in hoeverre de resultaten generaliseerbaar zijn naar bredere contexten, is in dit onderzoek allereerst geborgd door in overleg met het NP RES een steekproef te selecteren die representatief is voor de variëteit in de 30 energieregio's. Daarnaast zijn de gebruikte data uit de Regionale Klimaatmonitor, de RES 1.0 en de voortgangsdOCUMENTEN publiekelijk toegankelijk en kunnen dus door andere onderzoekers gebruikt worden voor replicatie en validatie van de bevindingen.

3.7.2 Betrouwbaarheid

Elke stap in het onderzoeksproces en de keuzes die daarbij zijn gemaakt, zijn in dit methodehoofdstuk op een transparante wijze toegelicht, wat maakt dat dit onderzoek reproduceerbaar is. Daarbij is er gedocumenteerd welke vragen er bij interviews gesteld zijn (*Bijlage A*) en hoe de interviews gecodeerd zijn, met de aanwezigheid van een codeboek. Door daarnaast secundaire data uit de Regionale Klimaatmonitor te analyseren, wordt de betrouwbaarheid van dit onderzoek verder verhoogd.

Officiële statistieken van de Rijksoverheid worden vaak consistent en systematisch verzameld (Bryman, 2016). Hiervoor is ook uitgebreid beschreven hoe deze data gebruikt is en geanalyseerd wordt. Het gebruik van deze secundaire data maakt het tevens betrouwbaarder om vergelijkende analyses uit te voeren zoals in dit onderzoek.

4 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de deelvragen uit het onderzoek beantwoord. De structuur van dit hoofdstuk is gebaseerd op het conceptueel model (*Figuur 2*, p. 22) en de bijbehorende deelvragen. Allereerst wordt ingegaan op de effectiviteit van de RES en vervolgens op de transactiekosten van deelname aan de RES. Tot slot wordt de relatie tussen de effectiviteit en de mate van transactiekosten nader toegelicht, waarbij de resultaten gelijk gekoppeld worden aan de theorie.

4.1 Effectiviteit

Effectiviteit wordt in dit onderzoek gedefinieerd als de mate waarin een regio erin slaagt om zelfgekozen doelen te realiseren met positieve uitkomsten voor alle deelnemers (Feiock, 2007; Boogers et al., 2016). Bij deze definitie horen de volgende deelvragen: “*Hoe effectief zijn de Regionale Energiestrategieën?*” en “*Hoe wordt de effectiviteit binnen de samenwerking waargenomen door ambtenaren?*”. Hieronder worden deze deelvragen individueel beantwoord.

4.1.1 Hoe effectief zijn de Regionale Energiestrategieën?

Het eerste deel van de definitie van effectiviteit omvat de procentuele voortgang op het RES-bod van elke regio als bijdrage aan de nationale ambitie, in combinatie met de procentuele voortgang op andere relevante indicatoren (zie *Tabel 9*). Op basis hiervan is in ieder geval te stellen dat RES A het meest effectief is: **36,1%** van het totale bod van deze regionale samenwerking werd namelijk tussen 2021 en 2023 opgewekt, in vergelijking met **10,8%** voor RES B en **2,5%** voor RES C.

Kijkend naar de andere indicatoren scoort RES A in nagenoeg elke dimensie ook het hoogst in procentuele voortgang, met positieve voortgang in 13 van de 17

indicatoren (*Tabel 8*). Daarentegen lopen RES B en RES C gelijk op, met beide positieve voortgang op 10

van de indicatoren. Opvallend is hierbij dat RES C in *Tabel 9* op bijna elke indicator hoger scoort dan RES B, terwijl RES B gedurende het bestaan van de RES procentueel wel meer heeft gerealiseerd van haar bod dan RES C. Hoewel RES B dus volgens de voortgang op het zelfgekozen doel effectiever is, betekent dit niet

Tabel 8. Aantal indicatoren per kleur

Kleurindicatie	RES A	RES B	RES C
	8	1	1
	2	3	7
	3	6	2
	0	5	5
	4	2	2
Totaal	17	17	17

noodzakelijkerwijs dat RES C minder heeft gepresteerd. Desalniettemin is, kijkend naar de definitie, RES A het meest effectief, daarna RES B en tenslotte RES C.

Tabel 9. Procentuele voortgang per RES

Dimensie	Indicator	RES A	RES B	RES C
Realisatie van het RES-bod	Voortgang 2021-2023 (%)	36,1%	10,8%	2,5%
CO ₂ -uitstoot	Totaal bekende CO ₂ -uitstoot (aardgas, elektr., warmte, voertuigbrandstof) (verschil in % 2020-2022)	-12,6%	-3,4%	-4,2%
	Totaal bekende CO ₂ -uitstoot exclusief CO ₂ -uitstoot auto(snel)wegen (verschil in % 2020-2022)	-13,4%	-5,5%	-5,2%
Energieverbruik	Totaal bekend energieverbruik - Aardgas, elektr., stadswarmte woningen, verkeer en vervoer (verschil in % 2020-2022)	-11,9%	-3,4%	-3,1%
	Totaal bekend energieverbruik - Aardgas, elektr., hern. warmte, stadswarmte woningen, verkeer en vervoer (verschil in % 2021-2022)	+0,4%	+2,3%	+2,8%
	Totaal bekend energieverbruik - Excl. verkeer en vervoer (verschil in % 2021-2022)	+0,8%	+2,8%	+3,4%
Hernieuwbare energie	Totaal bekende hernieuwbare energie (verschil in % 2020-2021)	+13,6%	+0,7%	+2,6%
	Bekende hernieuwbare energie naar toepassing - Hernieuwbare elektriciteit (verschil in % 2020-2021)	+22,4%	+4,2%	+12,8%
	Bekende hernieuwbare energie naar toepassing - Hernieuwbare energie voor vervoer (verschil in % 2020-2021)	+12,5%	+13,5%	+14,2%
	Bekende hernieuwbare energie naar toepassing - Hernieuwbare warmte (verschil in % 2020-2021)	+0,8%	-6,8%	-6,4%
	Percentage bekende hernieuwbare energie - Hernieuwbare elektriciteit (verschil in % 2020-2021)	+9,3%	+0,1%	+1,9%
	Percentage bekende hernieuwbare energie - Biobrandstof vervoer (verschil in % 2020-2021)	+0,9%	+0,7%	+0,8%
	Percentage bekende hernieuwbare energie - Hernieuwbare warmte (verschil in % 2020-2021)	-0,1%	-0,9%	-1,3%
	Percentage bekende hernieuwbare energie - Hernieuwbare energie totaal (verschil in % 2020-2021)	+2,4%	-0,2%	-0,1%
Energie neutraal	Percentage bekende hernieuwbare energie – Elektriciteit (verschil in % 2020-2021)	+9,3%	+0,1%	+1,9%
	Percentage bekende hernieuwbare energie - Energie (totaal) (verschil in % 2020-2021)	+2,4%	-0,2%	-0,1%
	Percentage bekende hernieuwbare energie – Warmte (verschil in % 2020-2021)	-0,1%	-0,9%	-1,3%
	Percentage bekende hernieuwbare energie - Energie voor vervoer (verschil in % 2020-2021)	+0,9%	+0,7%	+0,8%

4.1.2 Hoe wordt de effectiviteit binnen de samenwerking waargenomen?

Het tweede deel van de definitie van effectiviteit betreft positieve uitkomsten voor iedereen ofwel de efficiëntievoordelen (Lagendijk et al., 2020). Hieronder wordt per

RES uiteengezet welke voordelen respondenten zien in de regionale samenwerking binnen de RES. Tot slot volgt een samenvattende en vergelijkende paragraaf.

RES A

Alle respondenten uit RES A benoemen positieve uitkomsten van de RES, voornamelijk in de vorm van capaciteit en steun. Deelname aan de RES levert volgens zes van de tien respondenten uit RES A middelen op *“om de energiedoelstelling te realiseren en dan moet je middelen heel ruim nemen.”* (Respondent 4, RES A), zoals financiële middelen, lobby en een platform om kennis te delen.

Deze capaciteit komt niet enkel vanuit de RES-organisatie en provincie, maar volgens zes respondenten ondersteunen gemeenten elkaar ook onderling: *“De gemeenten ondersteunen elkaar, om het even zo mooi te zeggen, van “we moeten gezamenlijk die energiedoelstelling halen”.”* (Respondent 1, RES A). Door twee van de respondenten uit RES A wordt de noodzaak van het samenwerken benadrukt, omdat er *“hier gewoon te weinig capaciteit is voor de transitie naar duurzame energie, dus je moet dan toch ook wel samenwerken.”* (Respondent 5, RES A).

Daarnaast wordt bewustwording in RES A door twee respondenten kort benoemd, *“drie jaar geleden wist helemaal niemand wat de RES was”* (Respondent 2, RES A). Desalniettemin wordt door een andere respondent genoemd dat bewustwording over de RES niet per se helpt om het doel sneller te halen, *“want dat is gewoon heel ingewikkeld.”* (Respondent 9, RES A).

RES B

In RES B wordt ook vooral capaciteit en steun benadrukt. Twee van de drie respondenten benoemen dat de regio helpt bij het delen van kennis en het opzetten van gezamenlijke projecten, wat vooral voordelen oplevert voor kleine gemeenten: *“... andere gemeentes uit onze regio zijn, bijvoorbeeld al verder met warmtenetten en hebben al hun ervaring... die delen we gewoon.”* (Respondent 17, RES B). Grote gemeenten hebben de RES daarbij *“niet per se voor nodig, maar ze zitten wel altijd aan tafel”* (Respondent 17, RES B).

RES C

Elke respondent uit RES C begon, bij de vraag wat de RES heeft opgeleverd, eerst over de nadelen van de RES. Als zij echter toch een voordeel van de RES moeten noemen, dan is dat bewustwording. De RES heeft de energietransitie maatschappelijk en bestuurlijk bespreekbaar gemaakt in RES C: *“Maatschappelijk gezien was de investering [in de RES] achteraf, het wel waard denk ik.”* (Respondent 11, RES C); *“door de RES, zeg maar, is dat wel... Is die discussie politiek bij ons wel gevoerd en aangegaan.”* (Respondent 14, RES C).

Daarnaast wordt onderlinge steun als voordeel genoemd, maar de helft van de respondenten uit RES C noemt de RES daarbij onnodig. Het is dus de vraag of deze voordelen zijn toe te schrijven aan de RES. Zoals een respondent uit RES C zegt: *“Wij als ambtenaren, wij vinden elkaar toch op het moment dat ik denk: ‘Ik heb de buurman nodig.’ Dan bel ik op. Dus ik heb daar de RES niet voor nodig.”* (Respondent 16, RES C).

In RES C benoemen slechts twee respondenten capaciteit. Een van hen spreekt positief over de ondersteuning die ontzorgt, bijvoorbeeld door het voorbereiden van stukken zoals collegevoorstellen of raadsbrieven, die vervolgens op lokaal niveau aangepast kunnen worden:

“Het fijne is natuurlijk dat ze alles voorbereiden en dat je daar wat mee kunt. Een stukje college voorstellen, een raadsbrief of dergelijks. En dat kun je dan omzetten naar je eigen, dat moet natuurlijk altijd wel, maar dat ontzorgt je gewoon.” (Respondent 16, RES C)

De andere respondent is minder positief en wijst op de vele onderzoeken die worden uitgevoerd, zonder dat er concrete vervolgstappen worden genomen: *“We blijven constant, maar in zo'n cirkeltje onderzoekjes doen en ja, en uit die onderzoeken komt echt waardevolle informatie hoor [...], maar ga dan met die waardevolle informatie je projecten aanjagen, hè.”* (Respondent 13, RES C).

Overeenkomsten en verschillen

Respondenten uit RES A en B benadrukken de steun en capaciteit als voordelen van de RES, terwijl respondenten uit RES C de nadruk leggen op bewustwording. Hoewel in RES C onderlinge steun

Tabel 10. Thema's per RES

Thema	RES A	RES B	RES C
Steun	✓	✓	?
Capaciteit	✓	✓	✓
Bewustwording	✓	✗	✓
Nadelen RES	✗	✗	✓

ook vaak wordt genoemd, is men daar minder zeker of de RES hieraan heeft bijgedragen. Opvallend is dat in RES C elke respondent eerst de nadelen van de RES benoemde, terwijl dit in de andere twee RES'en niet het geval was.

4.2 Transactiekosten

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, luiden de derde en vierde onderzoeksvraag van dit onderzoek: *“Wat is de mate van transactiekosten binnen verschillende Regionale Energiestrategieën in Nederland?”* en *“Wat is de relatie tussen de effectiviteit van de Regionale Energiestrategie en de mate van transactiekosten?”*. Hieronder wordt per type transactiekosten, zoals geïdentificeerd in het theoretisch kader, een vergelijkende analyse van RES A, B en C gedaan. Daarbij wordt de mate van transactiekosten en de invloed op de effectiviteit (verwachtingen 1a t/m e) telkens in een samenvattende paragraaf besproken.

4.2.1 Informatiekosten

Vrije uitwisseling van informatie

Bij RES A en RES B noemen alle respondenten dat er transparant en open informatie uitgewisseld wordt tussen samenwerkingspartners: *“Informatie wordt best wel vrij uitgewisseld. Natuurlijk naar de wil van gemeentes die toestemming moeten geven tot openbaring van die gegevens, maar dat is allemaal vrij toegankelijk geworden.”* (Respondent 2, RES A); *“Andere gemeenten uit onze regio zijn bijvoorbeeld al verder en hebben al hun ervaring in de processen en die ervaring delen we gewoon zodat we niet allemaal opnieuw het wiel hoeven uit te vinden.”* (Respondent 17, RES B). Zeker in het antwoord van Respondent 17 komt de waarde van de open informatiedeling naar boven, de RES bespaart tijd en inspanning omdat men niet zelf *“het wiel opnieuw hoeft uit te vinden”*. Op het eerste oog lijken de informatiekosten voor RES A en B dus vrij laag te zijn.

Hoewel men in RES C elkaar ambtelijk ook *“bij wijze van spreken kan bellen”* (Respondent 16, RES C), zijn respondenten daar minder te spreken over de informatievoorziening vanuit de RES-organisatie. Zoals een respondent opmerkt: *“De informatie is nog niet altijd gelijk bruikbaar om besluitvorming in je eigen gemeente tot stand te brengen”* (Respondent 13, RES C). Daarbij komt dat *“die [RES-organisatie] ook niet echt open stond voor vragen van onze kant voor ondersteuning”* (Respondent 14, RES C). Binnen RES A en B spreekt geen enkele

respondent negatief hierover, daar wordt het vanuit de RES-organisatie juist *“laagdrempelig gemaakt voor ons om ermee [de energietransitie] aan de gang te gaan.”* (Respondent 10, RES A).

Een ander probleem binnen RES C is dat sommige respondenten zich niet veilig voelen om informatie te delen vanwege de aanwezigheid van externe partijen tijdens werkgroepen: *“Ik wil open en transparant naar andere collega’s zijn, maar dat [de aanwezigheid van een partij] houdt mij dan tegen”* (Respondent 16, RES C). Bovendien heeft niet iedereen dezelfde toegang tot informatie. Een respondent merkt op: *“Als je niet in het coördinatieteam zit... Weet je dingen niet”* (Respondent 16, RES C). Dit probleem lijkt vooral te maken te hebben met de gekozen overlegstructuur binnen deze RES, want dit komt bij RES A en RES B niet ter sprake.

Bovenlokale informatie

Waar het voor respondenten uit alle drie de RES’en echter spaak lijkt te lopen, is bovenlokale informatie. De hoeveelheid wetgeving relevant voor de energietransitie neemt voortdurend toe en is veranderlijk, maar kan tegelijkertijd de snelle ontwikkelingen van de transitie niet bijhouden, waardoor er regelmatig gaten ontstaan. Dit maakt het voor ambtenaren complex om zich te manoeuvreren door een overvloed aan inconsistente informatie, wat volgens de helft van alle respondenten de informatiekosten aanzienlijk verhoogt: *“Snap je, die [wisselende informatie over wetgeving] helpt natuurlijk ook niet in beleid bepalen...”* (Respondent 7, RES A); *“Het [wisselen van de regels] vergt gewoon heel veel tijd en ik merk ook dat sommige ambtenaren daar ook moe van worden.”* (Respondent 11, RES C).

Hoewel de informatiekosten lokaal vrij laag zijn, zijn de bovenlokale informatiekosten in elke RES een uitdaging. Het gebrek aan duidelijkheid of de veranderende aard van bovenlokale informatie en wetgeving is iets waar men binnen de RES geen directe invloed op heeft, maar waarmee men wel dagelijks te maken heeft (Covey, 1989).

Voorkennis

De voorkennis van de ambtenaren die zich bezighouden met de RES lijken tevens van invloed te zijn op de individueel gevoelde informatiekosten in alle drie de regio’s. Twee respondenten benoemen dit: *“Mijn inhoudelijke kennis heb ik daar [vorige*

baan] opgedaan, dus inhoudelijk weet ik het altijd wel.” (Respondent 17, RES B). Dit houdt verband met hoe zinvol informatie is die vanuit de RES verstrekt wordt, zoals het antwoord van Respondent 4 illustreert: *“Informatiesessies/kennissessies vanuit de RES zijn voor mijzelf persoonlijk niet heel zinvol, maar nogmaals, ik kan me voorstellen dat als je als ambtenaar vanuit een ander werkterrein komt [...], dat het dan weer wel nuttig is.”* (Respondent 4, A).

Informatiekosten en effectiviteit

Of de mate van informatiekosten direct van invloed is op de effectiviteit van de RES, valt op basis van dit onderzoek niet te zeggen. Zoals een van de respondenten aankaart: *“Maar zorgt het [goede informatievoorziening], en dat is een twijfelpunt, ervoor dat er eerder een schop de grond ingaat?”* (Respondent 5, RES A).

De respondenten uit de geanalyseerde RES'en lijken tegen dezelfde dingen aan te lopen, ondanks dat er wel verschil zit in de effectiviteit van de RES'en (zoals ondervonden in paragraaf 4.1). **Verwachting 1a** dat hoge informatiekosten leiden tot lagere effectiviteit van regionale samenwerking, gaat enkel op basis van dit onderzoek dus niet op.

4.2.2 Nalevingskosten

Bij alle drie de RES'en komt naar voren dat nalevingskosten in deze fase van de RES (nog) niet aan de orde zijn, want er zijn geen consequenties voor het niet naleven van afspraken. Afspraken binnen de RES zijn niet bindend, maar: *“Het is natuurlijk wel een beetje een ongeschreven regel van niet alleen maar komen halen, ook af en toe wat komen brengen, maar daar zitten geen consequenties aan, nee.”* (Respondent 17, RES B). Door twee respondenten wordt benoemd dat hier vanaf het begin van het proces eigenlijk wel behoefte naar was: *“Ik vond dat het te vrijblijvend was wat iedere gemeente ging doen.”* (Respondent 12, RES C); *“Nou ook wel de rol van de stok, hè? Dus hoe ga je nou echt daar werk van maken? Dat kan beter.”* (Respondent 6, RES A).

Nalevingskosten en effectiviteit

Verwachting 1b, dat hoge nalevingskosten leiden tot lagere effectiviteit van regionale samenwerking, is in deze fase van het RES-proces voor de geanalyseerde RES'en nog niet van toepassing, omdat er enerzijds geen sprake is van bindende

afspraken en anderzijds de urgentie om elkaar te controleren nog niet gevoeld wordt: *“Nu zitten we er meer nog zo in van, we doen met zijn allen ons best.”* (Respondent 17, RES B).

4.2.3 Vertegenwoordigingskosten

In zowel RES A als RES B zijn respondenten te spreken over de mate van overleg en afstemming. De overleggen worden als zinvol beschouwd, omdat: *“we ook wel vaak gewoon heel praktisch te werk gaan.”* (Respondent 17, RES B). In RES C zijn er daarentegen drie respondenten die zich niet genoeg vertegenwoordigd voelen in de RES, omdat niet elke gemeente onderdeel van het coördinatieteam mag uitmaken: *“Ik wil niet alleen maar klagen want ze [RES-organisatie] doen echt heel goed werk, maar volgens mij kan het meer gezamenlijk. Maar dat kost inderdaad wat meer tijd.”* (Respondent 16, RES C). Dit beïnvloedt ook de gevoelde efficiëntievoordelen, zoals van elkaar kunnen leren, die de RES met zich mee zou kunnen brengen:

“Dan hoor je achteraf wat er is besloten en daar mag je dan mee aan de slag, of jij mag dan zorgen dat dat naar de Raad wordt gebracht, terwijl er gewoon te weinig tijd was om die ambtelijke discussies en die verschillen van mening, of dat leren van elkaar, om daar de tijd voor te nemen.” (Respondent 14, RES C)

De benodigde inspanningen om af te stemmen met iedereen in de samenwerking, zodat ook iedereen zich kan vinden in de besluitvorming, lijken dus eigenlijk niet voldoende aanwezig in RES C. Dit lijkt net zoals bij de informatiekosten deels te komen door de overlegstructuur binnen deze RES:

“Ik heb hem [programmamanager RES] een paar keer gezegd, joh, je hebt die kikkers niet meer in de kruiwagen. Ga een stap terug en dan maar de besluitvorming een maand later. Zorg dat je iedereen mee hebt, [...], nu ontstaat er alleen maar weerstand.” (Respondent 13, RES C)

Hierdoor wordt de samenwerking op RES-niveau binnen RES C steeds negatiever gezien, waardoor de regionale samenwerking steeds meer uiteenvalt in kleinere samenwerkingen of gemeenten die zelf verder willen. De vraag is dan ook of het

verhogen van de vertegenwoordigingskosten in RES C nu nog het beoogde effect (meer effectiviteit) zou hebben.

Vertegenwoordigingskosten en effectiviteit

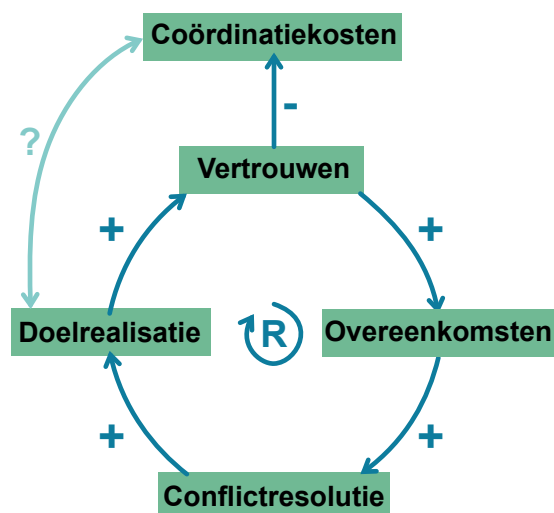
Verwachting 1c, dat hoge vertegenwoordigingskosten leiden tot lagere effectiviteit van regionale samenwerking, gaat voor dit onderzoek niet zozeer op, omdat de genoemde efficiëntievoordelen in 4.1, zoals van elkaar leren en steunen, juist voortkomen uit samenkomen voor overleg en afstemming. In dit onderzoek waren er geen respondenten die de vertegenwoordigingskosten te hoog vonden. Integendeel, voor RES C werden de vertegenwoordigingskosten eerder te laag geacht. Daarom is het misschien juist zo dat lage vertegenwoordigingskosten leiden tot lagere effectiviteit, omdat deelnemers zich dan niet betrokken genoeg voelen bij de regionale samenwerking om zich ervoor in te zetten.

4.2.4 Coördinatiekosten

Op basis van de antwoorden van respondenten uit RES A lijken de coördinatiekosten daar laag. Er wordt over het algemeen weinig gediscussieerd: *“nu met die herijking is dat nodig, maar straks als de boel weer klaar is, dan komt er denk ik weer gewoon een rustigere periode aan.”* (Respondent 10, RES A). Binnen RES A heerst er bovendien onderling vertrouwen, zodanig dat niet iedereen bij elk overleg de noodzaak voelt om aanwezig te zijn: *“Ik geloof wel dat ieder zijn ding doet.”* (Respondent 10, RES A). De positieve feedbackloop uit het theoretisch kader (Figuur 1), die coördinatiekosten zou verminderen (Scott & Merton, 2021), lijkt binnen RES A te worden doorlopen.

Desalniettemin heerst een zekere mate van besluiteloosheid binnen RES A, waar *“geen harde, vervelende keuzes worden gemaakt, [...], want we zijn met elkaar heel erg aan het polderen”* (Respondent 5, RES A). Dit is niet te wijten aan de 'collaboratieve inertia' zoals beschreven door Vangen en Huxham (2009), maar eerder aan een gebrek aan, of veranderende, bovenlokale regelgeving. Hierdoor blijft de samenwerking hangen in

Figuur 1. Feedbackloop

onderzoek zonder tot daadwerkelijke beslissingen te komen die bijdragen aan het bereiken van de doelen: *"Op een gegeven moment moet je ook gewoon, naar mijn idee, keuzes maken en nou weer genoeg dingen onderzocht. Hup. Gaan."* (Respondent 9, RES A).

Dit roept de vraag op in hoeverre een verlaging van coördinatiekosten op zichzelf leidt tot meer effectiviteit of doelrealisatie. Er moet namelijk ook een moment zijn waarop *'small wins'* (Ansell & Gash, 2008), zoals het gezamenlijk besluiten tot het uitvoeren van onderzoek, worden overstegen om daadwerkelijk het doel te bereiken: *"Soms is dat fijn, het dan een beetje in het midden laten. Dan kun je een hoop kanten op. Maar het lijkt mij niet handig. Niet te lang."* (Respondent 19, RES B). Deze besluitvaardigheid bij complexe en onzekere kwesties die essentieel zijn voor de energietransitie, lijkt bij RES A en de andere RES'en nog te ontbreken: *"We blijven constant maar in zo'n cirkeltje onderzoekjes doen [...], maar ga dan ook met die waardevolle informatie je projecten aanjagen, hè."* (Respondent 13, RES C).

Opvallend is dat er binnen RES B iemand vanuit de regio trekker is op belangrijke onderwerpen, waardoor er naar verwachting minder besluiteloosheid is en voorkomen wordt dat het bij *'small wins'* blijft: *"Maar we hebben ook iemand van de regio zelf, [...] die is ingehuurd om de regio verder te brengen."* (Respondent 17, RES B). In RES B is er daarnaast een hoge mate van vertrouwen in elkaar, wat ook resulteert in lage coördinatiekosten. RES B borduurt voort op een lange geschiedenis: *"We zijn [met de RES] gewoon doorgegaan met wat wij op al die andere onderdelen al deden."* (Respondent 18, RES B). Hierdoor is er binnen de RES de vrijheid om verschillende ideeën te uiten en uit te voeren:

"Een van de x gemeentes heeft besloten om dat zelf aan te pakken. Nu weet ik niet waarom, maar dat is in ieder geval niet gekomen door ruzie of dat soort dingen, dat niet, maar gewoon omdat ze op dat vlak iets anders vonden." (Respondent 17, B)

Zoals eerder benoemd bij de vertegenwoordigingskosten, vinden respondenten uit RES C dat zij niet genoeg vertegenwoordigd worden bij de besluitvorming. Provan en Kenis (2008) stellen dat coördinatiekosten verminderd kunnen worden door een kleinere groep aan te wijzen binnen de regionale samenwerking, maar dat dit tegelijkertijd de inclusie in gevaar brengt. Dit lijkt precies te gebeuren in RES C, waar

een coördinatieteam is aangewezen voor snellere besluitvorming. Waar de RES voor respondenten in RES A voelt als een *“soort van gezamenlijke golf, waarop we met z'n allen meesurfen.”* (Respondent 2, RES A), vindt in RES C een tegenovergestelde beweging plaats; ambtenaren voelen zich niet (meer) betrokken: *“Ja, en ik heb hem [programmamanager] een paar keer gezegd, joh, je hebt die kikkers niet meer in die kruiwagen. Ga een stap terug, en dan maar besluitvorming een maand later.”* (Respondent 13, RES C). Dit citaat illustreert de spanning tussen tijd en inclusie.

Ondanks dat het coördinatieteam volgens de theorie zou moeten leiden tot lage coördinatiekosten in RES C (Provan & Kenis, 2008), bemoeilijkt ‘collaboratieve inertia’ (Vangen & Huxham, 2009) daar de besluitvorming. De verschillende eigenbelangen in RES C en de bijbehorende coördinatiekosten zorgen ervoor dat er op regionaal niveau weinig van de grond komt:

“Voor wind ging het ook echt alle kanten op, hebben we wel 10 keer bij elkaar gezeten. Nou vond ik dat echt in de categorie zinloos overleg, want iedereen bleef toch bij zijn eigen standpunt, dus het voegde niks toe.” (Respondent 13, RES C)

4. Coördinatiekosten en effectiviteit

Verwachting 1d, dat hoge coördinatiekosten leiden tot lagere effectiviteit van regionale samenwerking, lijkt op basis van dit onderzoek te kloppen. Als er binnen een regio veel conflicterende doelen en verschillende belangen zijn, belemmert dit het functioneren en daarmee de effectiviteit van de regionale samenwerking. Andersom, dat lage coördinatiekosten leiden tot hogere effectiviteit, lijkt echter niet op te gaan. RES B blijkt uit de analyse minder effectief dan RES A, maar heeft volgens respondenten wel een lagere mate van coördinatiekosten.

4.2.5 Onderhandelings- en verdeelkosten

Hawkins (2009) ondervond dat bij samenwerking tussen overheden er verschillende opvattingen zijn over wat de gepaste bijdrage is aan een samenwerking en wat er in opbrengsten verwacht wordt, wat de verdeelkosten verhoogd. Zoals eerder besproken bij nalevingskosten, is dat bij de RES'en (nog) niet zo aan de orde, want *“je doet wat je kan.”* (Respondent 17, RES B). Bij RES C komt bij drie respondenten wel duidelijk het verschil tussen niet kunnen en niet willen naar voren:

“Maar er zijn gemeenten. Die echt helemaal niks willen. Die alleen maar spullen over de burens naar de buurman tilt. En dat is gewoon lastig. Bestuurlijk ook om mee te praten.” (Respondent 16, RES C)

Juist omdat in deze fase van de RES iedereen kijkt naar wat ze kunnen doen in plaats van dat er concrete verdeelafspraken worden gemaakt, kan dit voor spanning zorgen:

“Dus dat [onevenredige verdelingen] geeft wel wat spanning, want gemeente X vindt dat de andere gemeenten ook meer moeten doen. Waarom zouden zij alle ‘ellende’ tussen aanhalingstekens op het dak krijgen en de andere niet? Ja, daar hebben ze wel een punt.”
(Respondent 4, RES A)

Zoals Steinacker (2004) daarnaast ondervond, kunnen grote gemeenten meer invloed hebben in samenwerkingsverbanden, onder andere omdat zij meer capaciteit hebben. Dit komt ook terug in de antwoorden van respondenten, alleen niet zozeer in het verdelen van het RES bod, maar vooral in de voordelen die de RES oplevert. Als het gaat om onderzoek bijvoorbeeld: *“Kijk, de grote steden hebben ook veel meer mensen beschikbaar om deel te nemen in projectgroepjes en dus voor ja, ..., je ziet dan toch vaak dat de onderzoeken zich toespitsen op stedelijk gebied.”* (Respondent 13, RES C). Tegelijkertijd komt er in RES B duidelijk naar voren dat de grootste gemeenten de meeste lasten dragen: *“Ik denk dat [grootste gemeente] degene is die het meeste daaraan [opwek] bijdraagt omdat zij gewoon groter zijn, maar ja, ik zie dat meer als, je doet wat je kan.”* (Respondent 17, RES B).

Onderhandelings- en verdeelkosten en effectiviteit

Verwachting 1e, dat hoge onderhandelings- en verdeelkosten leiden tot lagere effectiviteit van regionale samenwerking, is voor de RES'en in deze fase niet te onderzoeken, omdat er nog niet concreet onderhandeld of verdeeld wordt. Mogelijk zal dit in een latere fase van de RES'en nog komen, maar vooralsnog zijn de onderhandelings- en verdeelkosten op basis van de antwoorden van de respondenten in alle drie de RES'en laag.

Tabel 11 hieronder geeft een overzicht van het antwoord op de deelvraag “*Wat is de mate van transactiekosten binnen verschillende Regionale Energiestrategieën in Nederland?*”.

Tabel 11. Overzicht aanwezigheid transactiekosten

Type Transactiekosten	RES A	RES B	RES C
Informatiekosten	Lokaal laag	Lokaal laag	Gemeenten onderling laag, daarbuiten hoog
Nalevingskosten	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Vertegenwoordigingskosten	Niet te hoog, niet te laag	Niet te hoog, niet te laag	Te laag
Coördinatiekosten	Laag-gemiddeld	Laag	Hoog
Onderhandelings- en verdeelkosten	Laag	Laag	Laag

5 Conclusie en Discussie

In dit laatste hoofdstuk wordt allereerst een antwoord gegeven op de hoofdvraag, waarna verder ingegaan wordt op de implicaties daarvan. Op basis hiervan worden er suggesties voor vervolgonderzoek gedaan, waaraan de beperkingen van dit onderzoek gelinkt worden. Tot slot volgen er praktische aanbevelingen voor de RES-programma's.

5.1 Conclusie

De hoofdvraag van dit onderzoek was: *“Hoe beïnvloeden transactiekosten de effectiviteit van regionale samenwerking binnen de Regionale Energiestrategieën?”*. Dit onderzoek heeft geen directe, causale relatie kunnen vaststellen tussen de mate van transactiekosten en de effectiviteit van RES'en. Desondanks heeft het onderzoek wel aangetoond dat er variatie bestaat in de effectiviteit en de mate van de transactiekosten in de geanalyseerde RES'en.

Uit de analyse blijkt dat RES A het meest effectief is, met een relatief hoge realisatie van haar bod en positieve voortgang op de meeste indicatoren. Deze effectiviteit wordt door de respondenten bevestigd, die steun en gedeelde capaciteit als de belangrijkste voordelen van de RES benoemen. In RES B worden vergelijkbare voordelen genoemd, hoewel de gerealiseerde voortgang op het bod iets achterblijft ten opzichte van RES A. Opvallend is dat in RES C de respondenten voornamelijk nadelen en beperkte ondersteuning ervaren, terwijl vooral bewustwording als voordeel van de RES wordt genoemd. Dit laatste leidt mogelijk niet op zichzelf tot resultaten. De realisatie van het RES-bod is in RES C ook relatief het laagst. Dit staat in contrast met RES A en B, waar de voordelen van samenwerking binnen de RES lijken te hebben bijgedragen aan een grotere realisatie van het RES-bod.

Verder blijkt uit de analyse van de transactiekosten dat deze per RES verschillen en mogelijk van invloed zijn op de effectiviteit. In RES C zijn bijvoorbeeld de coördinatiekosten relatief hoog en de vertegenwoordigingskosten te laag, wat mogelijk bijdraagt aan de lagere effectiviteit van de samenwerking. Respondenten uit RES C voelen zich namelijk minder betrokken bij de RES. Dit kan worden toegeschreven aan de te lage vertegenwoordigingskosten, wat suggereert dat onvoldoende kosten ook een negatieve impact kunnen hebben op de effectiviteit van

regionale samenwerking. Dit resultaat staat in contrast met de verwachtingen op basis van het theoretisch kader, waarin hogere transactiekosten werden geassocieerd met lagere effectiviteit van regionale samenwerkingsverbanden (Feiock, 2007; Lagendijk et al., 2020).

5.1.1 Beperkingen en Toekomstig Onderzoek

Een van de voornaamste beperkingen van dit onderzoek is de conceptualisering en operationalisering van het begrip effectiviteit. Zoals in het theoretisch kader al werd besproken, is het meten van effectiviteit lastig bij regionale samenwerking (Bandy, 2011). De voordelen die respondenten uit dit onderzoek toeschrijven aan de RES, zoals verhoogde bewustwording over de energietransitie of versterkte onderlinge steun (output), zijn inderdaad lastig te vertalen naar concrete en meetbare effecten op de doelrealisatie. Dat kan te maken hebben met het feit dat de RES'en zich momenteel (2024) nog veelal in een verkennende fase bevinden. Mogelijk komen er naarmate de tijd verstrijkt, tastbaardere voordelen aan het licht. Daarom zou het waardevol zijn om aan het einde van de RES-periode (na 2030) te onderzoeken hoe de samenwerking zich heeft ontwikkeld en welke factoren daadwerkelijk hebben bijgedragen aan het behalen van de RES-doelstellingen.

Uit dit onderzoek blijkt tevens dat de effectiviteit van regionale samenwerking niet volledig kan worden toegeschreven aan de RES'en. Vooral in RES C bleek dat gemeenten vaak buiten de officiële samenwerking om de verbinding met elkaar zoeken en daar de meeste voordelen uit halen. De *output* die voortkomt uit dergelijke separate initiatieven draagt, ondanks het gebrek aan directe *input* van de RES, toch bij aan de voortgang op het RES-bod van de regio. De vage grenzen tussen de RES en afzonderlijke initiatieven binnen de RES zijn voorafgaand aan dit onderzoek niet in overweging genomen. Toekomstig onderzoek zou zich als toevoeging kunnen richten op het in kaart brengen van de specifieke activiteiten die aan de RES zijn gekoppeld, om zo het gebrek aan duidelijkheid over wat wel en niet resultaat is van de RES, te verminderen.

Het type regionaal samenwerkingsverband dat is onderzocht speelt hierbij ook een rol. De RES fungeert namelijk als een strategisch samenwerkingsplatform (Boogers et al., 2015), voornamelijk bedoeld als afspraken tafel zonder bindende kracht. Dit maakt het toeschrijven van resultaten aan de samenwerking nog ingewikkelder. Het roept bovendien de vraag op of dit soort strategische

samenwerkingsverbanden wel geschikt zijn om de effectiviteit van regionale samenwerking te meten, of dat dit soort onderzoek eigenlijk altijd een tactisch (en dus uitvoerend) samenwerkingsverband zou moeten analyseren.

Het is belangrijk te vermelden dat de drie geanalyseerde RES-regio's, net als de 30 andere energieregio's in Nederland, verschillen in factoren zoals omvang, geografische ligging, mate van verstedelijking, politieke kleur en homogeniteit. Deze aspecten zijn niet meegenomen in dit onderzoek, omdat de focus lag op een diepgaande analyse van de relatie tussen transactiekosten en effectiviteit. Dit roept echter de vraag op in hoeverre deze regio's vergelijkbaar zijn op deze twee variabelen, zonder de invloed van andere factoren mee te nemen. Hoewel het onderzoek specifiek gericht was op de relatie tussen transactiekosten en de effectiviteit van regionale samenwerking, blijft de vraag of deze beperkte invalshoek voldoende is. Toekomstig onderzoek zou idealiter zowel een brede als diepgaande analyse moeten omvatten om een volledig beeld te krijgen van de factoren die de effectiviteit van regionale samenwerking beïnvloeden.

5.2 Aanbevelingen

Op basis van de bevindingen uit dit onderzoek worden er twee aanbevelingen gedaan aan de RES-programma's die verbonden zijn aan de regio's.

1. Focus op het beïnvloedbare

Hoewel uit dit onderzoek niet direct blijkt dat hoge informatiekosten de effectiviteit van regionale samenwerking verminderen, ervaren ambtenaren wel dat bovenlokale informatie en wetgeving vaak een struikelblok vormen. Dit komt doordat deze informatie ontbreekt, onduidelijk is of regelmatig verandert. Dit obstakel kan de sterke wil en ambitie van ambtenaren om bij te dragen aan de energietransitie in de weg staan, wat zonde is gezien de urgentie van de energietransitie.

De gebreken in bovenlokale informatie en wetgeving verhogen de informatiekosten voor ambtenaren, maar vallen buiten de directe invloedssfeer van een RES-organisatie (Covey, 1989). Hoewel hier niet rechtstreeks op kan worden gestuurd, is de aanpak binnen de RES om met deze uitdagingen om te gaan, wel beïnvloedbaar. In elke geanalyseerde RES is er een duidelijke neiging onder gemeenten om van elkaar te leren en samen te werken, wat lokaal al bijdraagt aan het verlagen van de informatiekosten.

Het advies aan RES-programma's is daarom om deze samenwerking en interactie te faciliteren en te versterken. Het is cruciaal om een omgeving te creëren waarin gemeenten regelmatig samenkomen in werkgroepen, zodat elke gemeente zich actief betrokken voelt. Uit het onderzoek blijkt dat gemeenten die op deze wijze samenwerken binnen een RES, het meest tevreden zijn over hun RES-traject (RES A en RES B). Een belangrijke aanvulling op deze aanpak zou zijn om bijeenkomsten meer te richten op het bespreken van concrete knelpunten rond bovenlokale informatie en wetgeving, en gezamenlijk te zoeken naar praktische oplossingen. Dit versterkt niet alleen de samenwerking tussen gemeenten, maar verhoogt mogelijk ook de effectiviteit van hun gezamenlijke inspanningen binnen de RES.

2. Werk als RES-organisatie mee met gemeenten, niet tegen

In het verlengde van bovenstaand advies, is de tweede aanbeveling om als RES-organisatie actief feedback te vragen aan gemeenten over de inrichting van de overlegstructuur. Dit kan door het organiseren van feedbacksessies waarin gemeenten hun wensen en behoeften kunnen uiten.

Uit dit onderzoek blijkt dat meerdere respondenten uit RES C de huidige RES-structuur als ineffectief ervaren, omdat zij zich niet gehoord voelen en onvoldoende betrokken worden bij de besluitvorming. Dit gebrek aan betrokkenheid, mogelijk veroorzaakt door een lage mate van vertegenwoordigingskosten, kan de brede steun die nodig is voor een succesvolle energietransitie aantasten.

Op basis van de bevindingen wordt het aanbevolen dat RES-organisaties, met name in RES C, hier zo snel mogelijk actie op ondernemen. In RES C hebben gemeenten namelijk aangegeven niet verder te willen met de RES in de huidige vorm. Om deze situatie aan te pakken, zou de RES-organisatie eerst een feedbacksessie kunnen organiseren waarin gemeenten hun zorgen kunnen uiten. Vervolgens kan er samen worden gekeken naar manieren om deze zorgen aan te pakken, bijvoorbeeld door de overlegstructuur te herzien of de informatievoorziening te verbeteren over wat er binnen het coördinatieteam besproken wordt. Door deze stappen te ondernemen, kan de RES-organisatie de betrokkenheid en samenwerking verbeteren, wat essentieel is voor een fijne regionale samenwerking en daarmee ook het succes van de regionale energietransitie.

6 Bronnen

- Allers, M. A., & de Greef, J. A. (2018). Intermunicipal cooperation, public spending and service levels. *Local Government Studies*, 44(1), 127–150.
<https://doi.org/10.1080/03003930.2017.1380630>
- Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative Governance in Theory and Practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543–571.
<https://doi.org/10.1093/jopart/mum032>
- Blatter, J., & Haverland, M. (2012). Co-Variational Analysis. In J. Blatter & M. Haverland (Eds.), *Designing Case Studies: Explanatory Approaches in Small-N Research* (pp. 33–78). Palgrave Macmillan UK.
https://doi.org/10.1057/9781137016669_2
- Boogers, M., Denters, S. A. H., & Sanders, M. (2015). *Effecten van regionaal bestuur: quick scan van de effectiviteit en democratische kwaliteit van regionaal bestuur*.
- Boogers, M., Klok, P. J., Denters, S. A. H., Sanders, M., & Linnenbank, M. (2016). *Effecten van regionaal bestuur voor gemeenten: bestuursstructuur, samenwerkingsrelaties, democratische kwaliteit en bestuurlijke effectiviteit*.
- Bryman, A. (2016). *Social research methods*. Oxford university press.
- Carr, J. B., & Hawkins, C. V. (2013). The Costs of Cooperation: What the Research Tells Us about Managing the Risks of Service Collaborations in the U.S. *State & Local Government Review*, 45(4), 224–239.
<http://www.jstor.org.eur.idm.oclc.org/stable/24639175>
- Casula, M. (2020). A contextual explanation of regional governance in Europe: insights from inter-municipal cooperation. *Public Management Review*, 22(12), 1819–1851. <https://doi.org/10.1080/14719037.2019.1665700>
- Feiock, R. C. (2007). RATIONAL CHOICE AND REGIONAL GOVERNANCE. *Journal of Urban Affairs*, 29(1), 47–63.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1467-9906.2007.00322.x>
- Feiock, R. C. (2013). The Institutional Collective Action Raamwerk. *Policy Studies Journal*, 41(3), 397–425.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1111/psj.12023>

- Gerber, E. R., Henry, A. D., & Lubell, M. (2013). Political homophily and collaboration in regional planning networks. *American Journal of Political Science*, 57(3), 598–610. <https://doi.org/10.1111/ajps.12011>
- Hawkins, c. v. (2009). Prospects for and Barriers to Local Government Joint Ventures. *State and Local Government Review*, 41, 108–119.
- Hawkins, C. V. (2017). Political incentives and transaction costs of collaboration among US cities for economic development. *Local Government Studies*, 43(5), 752–775. <https://doi.org/10.1080/03003930.2017.1337568>
- Hill, C., & Lynn Laurence, J. (2004). Governance and Public Management, An Introduction. *Journal of Policy Analysis and Management*, 23, 3–11. <https://doi.org/10.1002/pam.10175>
- Hunziker, S., & Blankenagel, M. (2021). Multiple Case Research Design. In *Research Design in Business and Management: A Practical Guide for Students and Researchers* (pp. 171–186). Springer Fachmedien Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-34357-6_9
- IPCC. (2022). *Climate Change 2022 – Impacts, Adaptation and Vulnerability*. <https://doi.org/10.1017/9781009325844>
- Jennings, J. E. T., & Krane, D. (1994). Coordination and welfare reform: The quest for the philosopher's stone. *Public Administration Review*, 54(4), 341. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/coordination-welfare-reform-quest-philosophers/docview/197165324/se-2?accountid=13598>
- Kim, S. Y., Swann, W. L., Weible, C. M., Bolognesi, T., Krause, R. M., Park, A. Y. S., Tang, T., Maletsky, K., & Feiock, R. C. (2022). Updating the Institutional Collective Action Raamwerk. *Policy Studies Journal*, 50(1), 9–34. <https://doi.org/10.1111/psj.12392>
- Kwon, S.-W., & Feiock, R. C. (2010). Overcoming the Barriers to Cooperation: Intergovernmental Service Agreements. *Public Administration Review*, 70(6), 876–884. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2010.02219.x>
- Lagendijk, A., Velde, M. van der, & Kuijpers, M. (2020). Looking for causes of effects in cases: Evaluating intermunicipal collaboration in The Netherlands applying QCA. 64(3), 149–164. <https://doi.org/doi:10.1515/zfw-2019-0020>

- Leijten, R. (2021). Wijziging van de Wet gemeenschappelijke regelingen en enige andere wetten in verband met het versterken van de democratische legitimatie van gemeenschappelijke regelingen. In 35 513.
<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2021D19601&did=2021D19601>
- NP RES. (n.d.). *Werkwijze*. Retrieved May 13, 2024, from
<https://www.regionale-energiestrategie.nl/default.aspx>
- Peters, K., de Greef, R., Boogers, M., & Boogaard, G. (2022). *Regionale samenwerking en gemeenteraden: Een samenvattend onderzoek naar de legitimiteit, effectiviteit en doelmatigheid van regionale samenwerkingsverbanden*. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-06e1b2b25069b8dbaa7b0294ae5ef18f8f9588dd/pdf>
- Provan, K. G., & Kenis, P. (2008). Modes of Network Governance: Structure, Management, and Effectiveness. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(2), 229–252. <https://doi.org/10.1093/jopart/mum015>
- Rijksoverheid. (n.d.). *Intergemeentelijke samenwerking*. Retrieved March 10, 2024, from
<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gemeenten/intergemeentelijke-samenwerking>
- Rijksoverheid. (2023). *Regionale Klimaatmonitor*. Dataset.
<https://klimaatmonitor.databank.nl/dashboard/dashboard/>
- Rittel, H. W. J., & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences*, 4(2), 155–169.
<https://doi.org/10.1007/BF01405730>
- ROB. (2021). *Droomland of Niemandsland? Uitgangspunten voor het besturen van regio's*.
<https://www.raadopenbaarbestuur.nl/documenten/publicaties/2021/06/24/ad-viesrapport-droomland-of-niemandsland>
- Scott, R. J., & Bardach, E. (2019). A comparison of management adaptations for joined-up government: Lessons from New Zealand. *Australian Journal of Public Administration*, 78(2), 191–212.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1111/1467-8500.12348>

- Scott, R. J., & Merton, E. R. K. (2021). When the going gets tough, the goal-committed get going: overcoming the transaction costs of inter-agency collaborative governance. *Public Management Review*, 23(11), 1640–1663. <https://doi.org/10.1080/14719037.2021.1879916>
- Steinacker, A. (2004). Game-theoretic models of metropolitan cooperation. *Metropolitan Governance: Conflict, Competition and Cooperation*, 46–66.
- Strauss, A., & Corbin, J. M. (1990). Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques. In *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Sage Publications, Inc.
- Tavares, A. F., & Feiock, R. C. (2018). Applying an Institutional Collective Action Raamwerk to Investigate Intermunicipal Cooperation in Europe. *Perspectives on Public Management and Governance*, 1(4), 299–316. <https://doi.org/10.1093/ppmgov/gvx014>
- Thomson, A. M., & Perry, J. L. (2006). Collaboration Processes: Inside the Black Box. *Public Administration Review*, 66(s1), 20–32. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2006.00663.x>
- van den Dool, L. T., & Schaap, L. (2014). Intergemeentelijke samenwerking: Het kan ook licht. Een verkenning van lichte vormen van intergemeentelijke samenwerking. *Bestuurskunde*, 23(1), 65–76.
- Van Dooren, W., Bouckaert, G., & Halligan, J. (2015). The use of performance information. In *Performance Management in the Public Sector* (2nd ed., pp. 117–138). Routledge.
- van Genugten, M., de Kruijf, J., Zwaan, P. J., & van Thiel, S. (2017). *Samen werken aan effectieve regionale samenwerking*. <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:186980561>
- Vangen, S., & Huxham, C. (2009). *Introducing the theory of collaborative advantage*. <https://doi.org/10.4324/9780203861684>
- Yin, R. K. (2014). *Case Study Research*. SAGE Publications. <https://books.google.nl/books?id=Cdk5DQAAQBAJ>

7 Bijlagen

Bijlage A: Interview Guide

Doel: Onderzoeken hoe niet-financiële ‘transactiekosten’ de effectiviteit van samenwerking binnen de Regionale Energiestrategieën beïnvloeden. Introductie: Ik ben Sabine, een master studente in Publiek Management aan de Erasmus Universiteit. Voor mijn masterscriptie onderzoek ik hoe transactiekosten de effectiviteit van regionale samenwerking binnen de Regionale Energiestrategieën beïnvloeden. Mijn doel is om te begrijpen hoe u de effectiviteit van uw RES ervaart en hoe transactiekosten van invloed zijn. Ik ben vooral geïnteresseerd naar uw mening, dus er zijn geen foute antwoorden mogelijk. Opname: Dit interview zal op worden genomen voor onderzoeksdoeleinden, maar de identiteit van de deelnemer zal anoniem blijven. Toestemmingsverklaring: Laat de toestemmingsverklaring ondertekenen voordat er aan het onderzoek begonnen wordt.	
Onderwerp 1: Voordelen van de RES Doel: Begrijpen hoe deelnemers van de RES de voordelen van de RES definiëren	Initiële vraag: Wat levert de RES op lokaal niveau op? - Kunt u voorbeelden noemen van projecten of resultaten die dankzij de RES zijn gerealiseerd?
Onderwerp 2: Informatiekosten Doel: Begrijpen welke informatiekosten deelnemers van de RES ervaren en hoe dit volgens hen het functioneren beïnvloed	Initiële vraag: Waar vindt u informatie over de RES? - Wie/wat benadert u als u informatie nodig heeft? - Kunt u altijd alles vinden? - Hoe beïnvloedt dit het functioneren van de RES?
Onderwerp 3: Coördinatiekosten Doel: Begrijpen welke coördinatiekosten deelnemers van de RES ervaren en hoe dit volgens hen het functioneren beïnvloed	Initiële vraag: Hoe vindt u de samenwerking met andere gemeenten, de provincie, het RES-programma? - Zijn er wel eens meningsverschillen? Hoe gaat het dan? - Hoe beïnvloedt dit het functioneren van de RES?
Onderwerp 4: Onderhandelings- en verdeelkosten Doel: Begrijpen welke onderhandelings- en verdeelkosten deelnemers van de RES ervaren en hoe dit volgens hen het functioneren beïnvloed	- Hoe wordt bepaald welke grootschalige opwek waar komt? - Zijn samenwerkingspartners flexibel bij het verdelen van de opgave? - Hoe beïnvloedt dit het functioneren van de RES?
Onderwerp 5: Nalevingskosten Doel: Begrijpen welke informatiekosten deelnemers van de RES ervaren en hoe dit volgens hen het functioneren beïnvloed	- Komt iedereen altijd zijn afspraken na? - Wat gebeurt er bij geen naleving? - Hoe beïnvloedt dit het functioneren van de RES?
Onderwerp 6: Vertegenwoordigingskosten Doel: Begrijpen welke vertegenwoordigingskosten deelnemers van de RES ervaren en hoe dit volgens hen het functioneren beïnvloed	- Hoe zorgt u ervoor dat alle belangen gehoord worden? - Hoeveel tijd kost dat? - Hoe beïnvloedt dit het functioneren van de RES?
Onderwerp 7: Overig Doel: Ruimte voor eigen inbreng geïnterviewde.	- Wat gaat er goed? Wat gaat er minder goed? - Zijn er nog andere onbesproken dingen die mogelijk de effectiviteit van de RES hinderen?

Bijlage B: Secundaire Data

B.1 Dimensie: Realisatie van het RES-bod (Voortgang 2021-2023 (%))

Tabel. Realisatie van het RES-bod berekend

RES	Doel	Gerealiseerd 30 juni 2021	Gerealiseerd 20 januari 2023	Voortgang 2021-2023	% van bod tussen 2021-2023 gerealiseerd
A	3,6 TWh	2,1 TWh	3,4 TWh	1,3 TWh	36,1%
B	0,37 TWh	0,05 TWh	0,09 TWh	0,04 TWh	10,8%
C	1,5 TWh	0,3537 TWh	0,39 TWh	0,0371 TWh	2,5%

B.2 Dimensie: CO₂-uitstoot

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Totaal bekende CO ₂ -uitstoot (aardgas, elektr., warmte, voertuigbrandstof)	2020	3093	3937	1338	kton
Totaal bekende CO ₂ -uitstoot (aardgas, elektr., warmte, voertuigbrandstof)	2022	2963	3439	1292	kton
verschil	2022 t.o.v. 2020	-130	-498	-46	kton
% verschil	2022 t.o.v. 2020	-4,2%	-12,6%	-3,4%	%

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Totaal bekende CO ₂ -uitstoot exclusief CO ₂ -uitstoot auto(snel)wegen	2020	2805	3766	1084	kton
Totaal bekende CO ₂ -uitstoot exclusief CO ₂ -uitstoot auto(snel)wegen	2022	2660	3260	1024	kton
verschil	2022 t.o.v. 2020	-145	-506	-60	kton
% verschil	2022 t.o.v. 2020	-5,2%	-13,4%	-5,5%	%

B.3 Dimensie: Energieverbruik

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Totaal bekend energieverbruik - Aardgas, elektr., stadswarmte woningen, verkeer en vervoer	2020	48518	61425	19609	TJ
Totaal bekend energieverbruik - Aardgas, elektr., stadswarmte woningen, verkeer en vervoer	2022	47001	54137	18949	TJ
verschil	2022 t.o.v. 2020	-1517	-7288	-660	TJ
% verschil	2022 t.o.v. 2020	-3,1%	-11,9%	-3,4%	%

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Totaal bekend energieverbruik - Aardgas, elektr., hern. warmte, stadswarmte woningen, verkeer en vervoer	2020	52492	66107	20885	TJ
Totaal bekend energieverbruik - Aardgas, elektr., hern. warmte, stadswarmte woningen, verkeer en vervoer	2021	53937	66372	21362	TJ
verschil	2021 t.o.v. 2020	1445	265	477	TJ
% verschil	2021 t.o.v. 2020	2,8%	0,4%	2,3%	%

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Totaal bekend energieverbruik - Excl. verkeer en vervoer	2020	38847	52296	14107	TJ
Totaal bekend energieverbruik - Excl. verkeer en vervoer	2021	40165	52694	14497	TJ

verschil	2021 t.o.v. 2020	1318	398	390	TJ
% verschil	2021 t.o.v. 2020	3,4%	0,8%	2,8%	%

B.4 Dimensie: Hernieuwbare Energie

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Totaal bekende hernieuwbare energie	2020	6802	12335	1874	TJ
Totaal bekende hernieuwbare energie	2021	6980	14016	1888	TJ
verschil	2021 t.o.v. 2020	178	1681	14	TJ
% verschil	2021 t.o.v. 2020	2,6%	13,6%	0,7%	%

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Bekende hernieuwbare energie naar toepassing - Hernieuwbare elektriciteit	2020	2298	6873	589	TJ
Bekende hernieuwbare energie naar toepassing - Hernieuwbare elektriciteit	2021	2591	8410	614	TJ
verschil	2021 t.o.v. 2020	293	1537	25	TJ
% verschil	2021 t.o.v. 2020	12,8%	22,4%	4,2%	%

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Bekende hernieuwbare energie naar toepassing - Hernieuwbare energie voor vervoer	2020	836	846	379	TJ
Bekende hernieuwbare energie naar toepassing - Hernieuwbare energie voor vervoer	2021	955	952	430	TJ
verschil	2021 t.o.v. 2020	119	106	51	TJ
% verschil	2021 t.o.v. 2020	14,2%	12,5%	13,5%	%

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Bekende hernieuwbare energie naar toepassing - Hernieuwbare warmte	2020	3668	4616	906	TJ
Bekende hernieuwbare energie naar toepassing - Hernieuwbare warmte	2021	3434	4653	844	TJ
verschil	2021 t.o.v. 2020	-234	37	-62	TJ
% verschil	2021 t.o.v. 2020	-6,4%	0,8%	-6,8%	%

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Percentage bekende hernieuwbare energie - Hernieuwbare elektriciteit	2020	20,8	42,6	13,3	%
Percentage bekende hernieuwbare energie - Hernieuwbare elektriciteit	2021	22,7	51,9	13,4	%
% verschil	2021 t.o.v. 2020	1,9	9,3	0,1	%

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Percentage bekende hernieuwbare energie - Biobrandstof vervoer	2020	6,1	6,1	5,6	%
Percentage bekende hernieuwbare energie - Biobrandstof vervoer	2021	6,9	7	6,3	%
% verschil	2021 t.o.v. 2020	0,8	0,9	0,7	%

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Percentage bekende hernieuwbare energie - Hernieuwbare warmte	2020	13,2	12,8	9,4	%

Percentage bekende hernieuwbare energie - Hernieuwbare warmte	2021	11,9	12,7	8,5	%
% verschil	2021 t.o.v. 2020	-1,3	-0,1	-0,9	%

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Percentage bekende hernieuwbare energie - Hernieuwbare energie totaal	2020	13	18,7	9	%
Percentage bekende hernieuwbare energie - Hernieuwbare energie totaal	2021	12,9	21,1	8,8	%
% verschil	2021 t.o.v. 2020	-0,1	2,4	-0,2	%

B.5 Dimensie: Energieneutraal

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Percentage bekende hernieuwbare energie - Elektriciteit	2020	20,8	42,6	13,3	%
Percentage bekende hernieuwbare energie - Elektriciteit	2021	22,7	51,9	13,4	%
% verschil	2021 t.o.v. 2020	1,9	9,3	0,1	%

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Percentage bekende hernieuwbare energie - Energie (totaal)	2020	13	18,7	9	%
Percentage bekende hernieuwbare energie - Energie (totaal)	2021	12,9	21,1	8,8	%
% verschil	2021 t.o.v. 2020	-0,1	2,4	-0,2	%

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Percentage bekende hernieuwbare energie - Warmte	2020	13,2	12,8	9,4	%
Percentage bekende hernieuwbare energie - Warmte	2021	11,9	12,7	8,5	%
% verschil	2021 t.o.v. 2020	-1,3	-0,1	-0,9	%

Indicator	periode	Waarde C	Waarde A	Waarde B	eenheid
Percentage bekende hernieuwbare energie - Energie voor vervoer	2020	6,1	6,1	5,6	%
Percentage bekende hernieuwbare energie - Energie voor vervoer	2021	6,9	7	6,3	%
% verschil	2021 t.o.v. 2020	0,8	0,9	0,7	%

Bijlage C: Informed Consentformulier

Informatieblad voor scriptieonderzoek 'Effectiviteit van Regionale Samenwerking'

Onder begeleiding van Dr. Rianne Warsen onderzoekt Sabine van Ewijk hoe niet-financiële 'transactiekosten' de effectiviteit van samenwerking binnen de Regionale Energiestrategieën beïnvloeden. Met behulp van uw deelname kan dit onderzoek worden gerealiseerd. Sabine is benieuwd naar *uw mening* over de effectiviteit van de RES-regio waar u deel van uitmaakt. Er zijn geen goede of foute antwoorden.

Waarom dit onderzoek?	Het doel van dit onderzoek is om te begrijpen hoe transactiekosten de effectiviteit van regionale samenwerking binnen de Regionale Energiestrategieën beïnvloeden. Er wordt een vergelijking gemaakt tussen drie verschillende RES-regio's. Dit onderzoek wordt uitgevoerd vanuit de Erasmus Universiteit Rotterdam.
Verloop	U neemt deel aan een onderzoek waarbij we informatie zullen vergaren door: - U te interviewen en uw antwoorden op te nemen via audio-opname. Er wordt een transcript uitgewerkt van het interview.
Vertrouwelijkheid	Wij doen er alles aan uw privacy zo goed mogelijk te beschermen. Naast de student zal alleen de scriptiebegeleider en de tweede lezer van de student toegang krijgen tot alle door u verstrekte gegevens. Er wordt op geen enkele wijze vertrouwelijke informatie of persoonsgegevens van of over u naar buiten gebracht, waardoor iemand u zal kunnen herkennen. In het onderzoek wordt u aangeduid met een verzonnen naam (pseudoniem), tenzij u toestemming heeft verleend om uw naam voor citaten te gebruiken.
Vrijwilligheid	U hoeft geen vragen te beantwoorden die u niet wilt beantwoorden. Mocht u iets niet in een groep willen vertellen, maar wel privé, dan kunt u Sabine Van Ewijk achteraf e-mailen of bellen. Uw deelname is vrijwillig en u kunt stoppen wanneer u wilt. Als u tijdens het onderzoek besluit om uw medewerking te staken, zullen de gegevens die u reeds hebt verstrekt tot het moment van intrekking van de toestemming in het onderzoek gebruikt worden. Wilt u stoppen met dit onderzoek? Neem dan contact op met Sabine van Ewijk via 530027se@eur.nl of *tel. nr.*.
Dataopslag	In de scriptie zullen anonieme gegevens of pseudoniemen worden gebruikt. De audio-opnamen, formulieren en/of andere documenten die in het kader van deze scriptie worden gemaakt of verzameld, worden beveiligd opgeslagen. De onderzoeksgegevens worden bewaard voor een periode van maximaal tien jaar. Uiterlijk na het verstrijken van deze termijn zullen de gegevens worden verwijderd of worden geanonimiseerd zodat ze niet meer te herleiden zijn tot een persoon.
Indienen van een vraag of klacht	Indien u specifieke vragen heeft over hoe er met uw persoonsgegevens wordt omgegaan, kunt u deze stellen aan Sabine Van Ewijk via 530027se@eur.nl of *tel. nr.*. U kunt daarnaast een klacht indienen bij de Autoriteit Persoonsgegevens indien u vermoedt dat uw gegevens verkeerd zijn verwerkt.

Door dit toestemmingsformulier te ondertekenen erken ik het volgende:

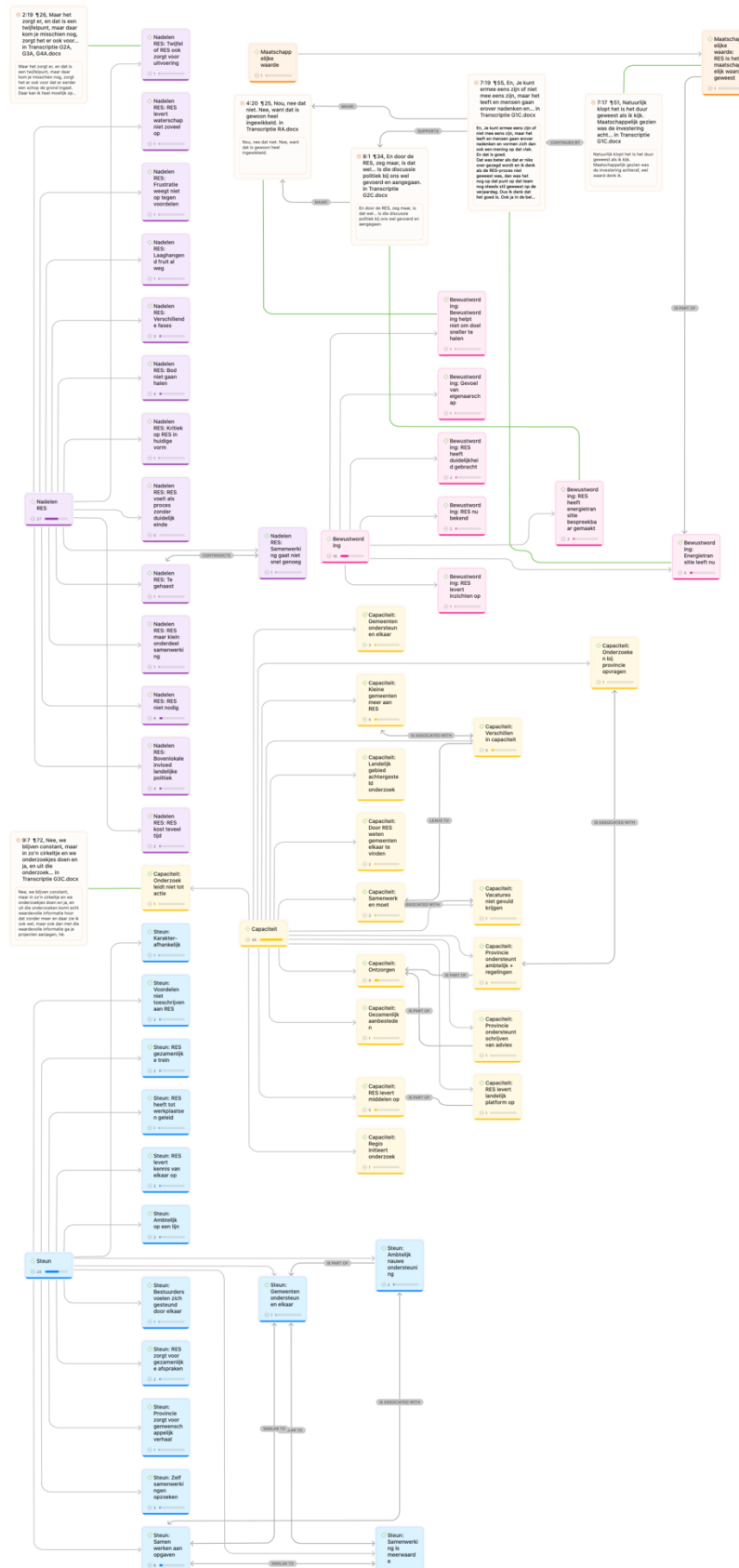
Ik neem vrijwillig deel aan dit onderzoek. Het is mij duidelijk dat ik deelname aan het onderzoek op elk moment, zonder opgaaf van reden, kan beëindigen. Ik hoef een vraag niet te beantwoorden als ik dat niet wil.

Ik geef toestemming om de gegevens die tijdens dit onderzoek over mij worden verzameld te verwerken zoals is uitgelegd in het bijgevoegde informatieblad.

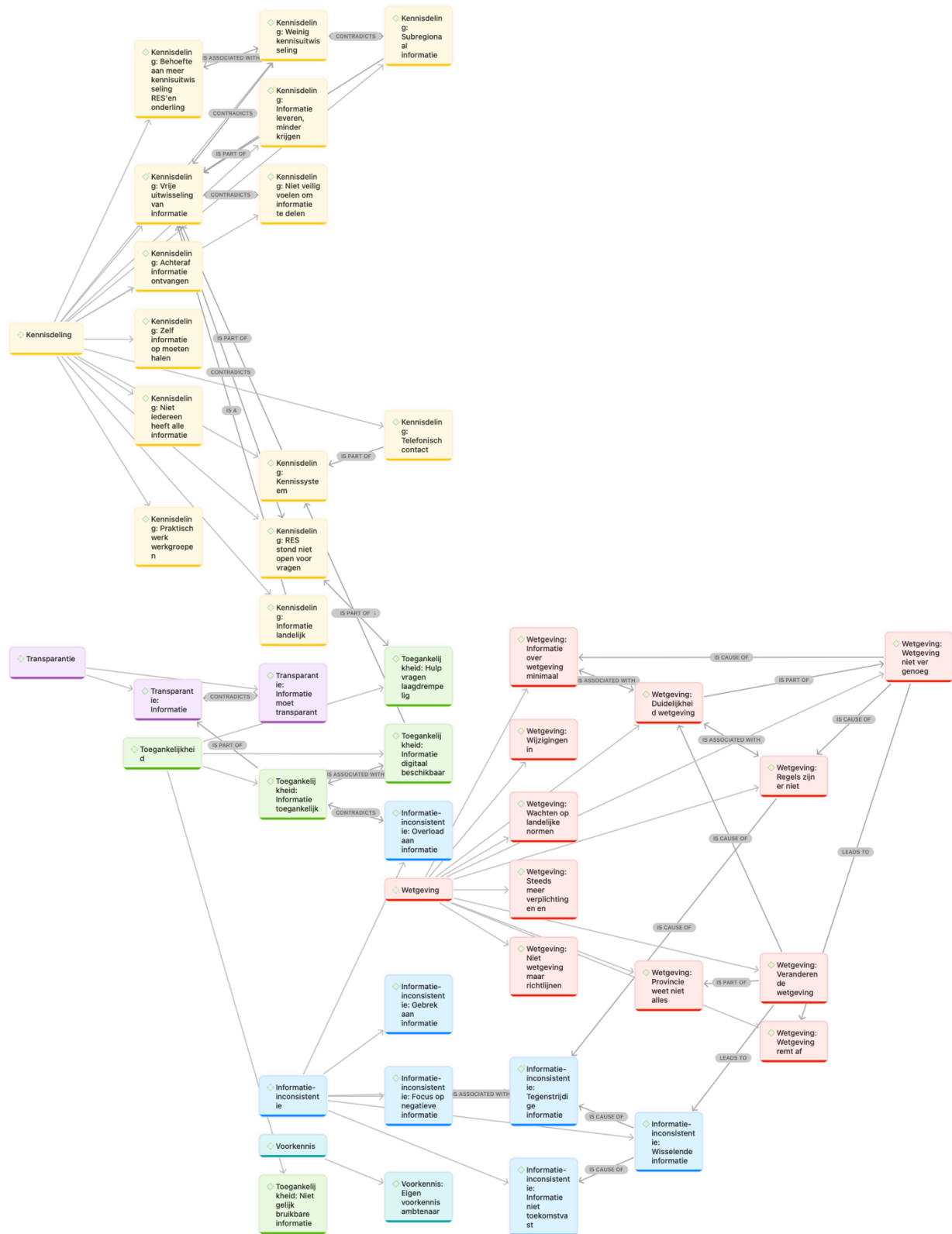
Ik geef toestemming om tijdens het gesprek geluid-opnames te maken en mijn antwoorden uit te werken in een transcript.

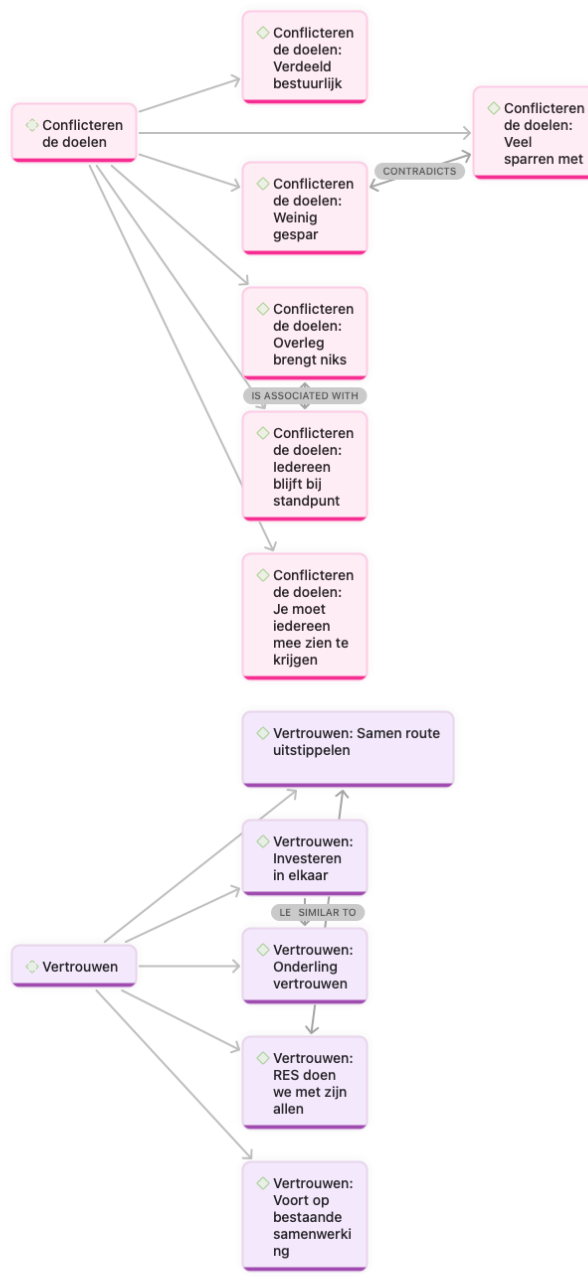
Bijlage D: Codeboom

Onderwerp 1: Voordelen van de RES

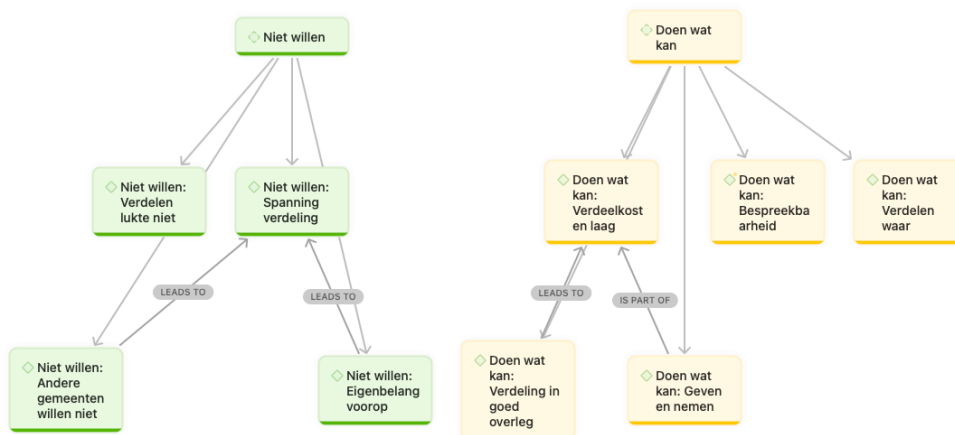

Onderwerp 2: Informatiekosten

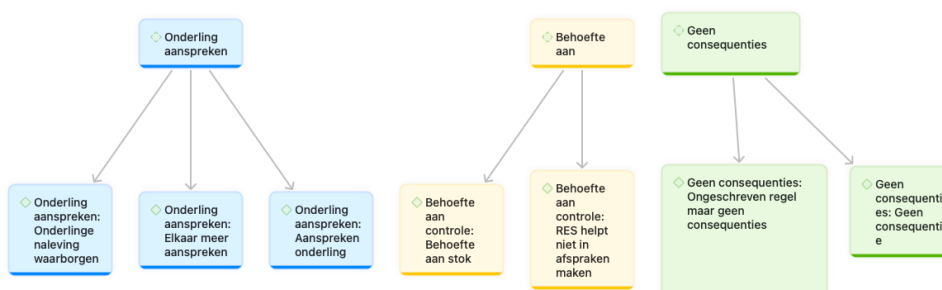

Onderwerp 4: Onderhandelings- en verdeelkosten

Onderwerp 5: Nalevingskosten

Onderwerp 6: Vertegenwoordigingskosten

Onderwerp 7: Overig

